

ROLL DESCRIPTIONS

ROLL NO. WITH CENTRE CODE

0010301

DATE OF FILMING

25-10-90

NAME OF THE
CENTRE/COLLECTION

Saraswati Bhawan Library, Varanasi.

DETAILS OF
CATALOGUE (SUB/VOL.)

Veda.

LANGUAGE

Sanskrit

SCRIPT

Devanagari

MATERIAL

Paper

TOTAL FRAMES

593

ORIGINAL
FILM USED

Kodak

FOOTAGE

RETAKE S INFORMATION

MSS. NO.

FOLIO NO.

REMARKS

002857

3 frames

Spliced at Spot

002858

27 frames

do

002859

56 frames

do

002860

30 frames

do

002864

2 frames (Folio no. 3)

Spliced at End

प्रवेश सं०

विषयः वेदः

क्रम सं० २०५

नाम प्रयोगसङ्ग्रहः

ग्रन्थकार कृष्णदेवः

पत्र सं० १-५६

श्लोक सं०

अक्षर सं० (पंक्तौ) २३ पंक्ति सं० (पुण्ये) ९

आकारः १० x ५.३

लिपिः देवनागरी

आधारः क०

वि० विवरणम् आपस्तम्बाश्रवत्नायनशमरीकाः (५७)

००२४५९

आग्निहोत्रहोम, हविर्धर्मसिद्धि, वातुर्धर्मसाधन, प्राजापत्येन प्रयोग्य वर्तते ।

प्रा. (२६१७)

सी० नम० यु० पा०--७७ एत० मी० ई०--१६५१--४० ०००

धर्मिक दार्पितः ।

न. रं. व. ...

ग. रं. व. ...

श्रीगणे शायनमः॥ श्रीऋषिर्हंश्रियायुक्तं गणेशं वसरस्वतः॥
 यस्तं वसुखा-सान्या-प्रणम्य पितरंगुहं॥ १॥ नो येनासायण-स्तो-
 ददेव शतश्रुतः॥ तेनाग्निहोत्रहोमोयनन्यतोऽप्रियते सतां॥ १॥ तस्य
 वसोऽमुपक्रमः॥ अथाग्निहोत्रकोटिगणेशं पुजयित्वा प्राणानाय
 म्यअग्निहोत्रमारस्येतेन पावनीं वंशोप्यसि॥ पुनः प्राणानाय
 म्यअग्निहोत्रमारस्यमाणो दशहोतारं होष्यामीति संकल्प्यः॥
 आहवनीये विहृत्य अजस्रश्चेतस्मिन्नेवाग्नौ कृत्वा इत्युक्त्वा
 त्वाचिनिस्तु कृचिन्तमान्येवाग्नेदिशधीनं वार्हिः केतोऽग्निर्विजा
 तमग्निर्वाक्यति होतिमन उपवत्ता प्राणो हविः समाध्वयुः शो

सु

सततं मनसा जपित्वा॥ अथोपाशुनपोवाक्यशः पाठश्च॥ वाच
 स्यते विधेनामन॥ विधमतेनामा विधस्त्वमग्ना कनामा॥ वाचस्य
 निसोमं शिवतु॥ आत्मानं नृष्णं धात्वा हा इत्याहवनीये नृहोति
 यजमानः॥ वाचस्यतयेत्र प्रण इहं अग्निं पारिषत्येत्येतं समान
 नापस्तं वाचशायनयोः प्रथमप्रयोगः॥ अथापस्तं वयजमाने उ
 धिरुशंसयं जाविः सूर्यो वा अस्ता प्रागित्यर्थः॥ अपराण्डे गार्हप
 त्यं प्रज्वायेत्यश्वशायनः॥ प्रागुदयात्प्रातः॥ धृष्टिरग्निं व्रत्रय उ
 कपवेषमादाय॥ स गार्हपत्योऽश्वशायनः॥ प्रागुदयात्प्रातः॥ धृ
 ष्टिरग्निं व्रत्रय उ कपवेषमादाय॥ स विदहन् रात्रिरुपस-

यसीः येयसीर्धनुः॥ अये सपुनाः अपवाधमाना रायस्याप।
 यमुर्जमस्मात्सुधेदि॥ गार्हपत्यं भिमं यः॥ उदुधस्त्यग्ने प्रतिजागृ
 त्येनमिष्टापूर्तेसः सुजेथामयेचा॥ जग्मिन्वधस्ते अभ्युत्तरस्मिः
 त्विथ्येदेवायजमानश्चसीदन्त॥ उदुधयानि ओमुदुरति यजमानः
 अध्वर्युः॥ वाचा न्वाहो वा प्राणे नो द्वात्रचक्षया च्युणामनसा चक्ष
 णाश्चोत्रेणाग्नीधेन स्वापंचभिर्देवैर्कं त्विग्निरुदुगामि॥ गार्हपत्या
 दाहवनीयं च्युतमुदुरति॥ भूर्भुवः स्वव रुद्विद्यमाण उदुगपाप्मनो
 मायदविन्यञ्चयेद्वाः स्वकारा॥ अन्वायदेनः कृतमस्ति पापः सर्व
 स्मान्मोह्यतोमुत्तरस्मान्॥ रादायिमायदेनः कृतमस्ति पापमि

निप्रानः॥ अधिप्रमाणमनुमंचयने उदुधत्तृष्टो योनिनोदक्षिणा
 ग्निमानाय॥ आहवनीयमानयति॥ जग्मिन्वधस्ते विध्याग्नि
 पतयेनयेममृडा॥ अमृतादुतिममृतायां जुष्टाग्न्याग्निं दृष्टिवा
 ममृतस्यजित्ये॥ तयानंतकाममहं जयानि प्रजापतिं यथमति
 गायान्निमग्नोस्वाहा॥ अग्ने संव्याडजे कपादाहवनीयुदिवः पृथि
 व्याः पयंतिक्षाहो कविदयजमानाय पृथिव्याग्न्यामृदं सादयामि
 यज्ञिवेगेके योनो अग्ने निष्ठा योनिष्ठा निदासनीदमदंतं त्वयामि नि
 दयामि इति पुरस्तात्प्रत्यः मुख आहवनीयमादधाति॥ प्राङ्मुखः
 खः प्रातः॥ यदान्यार्थमुत्थते होमस्तदामिदति॥ इत्युदुरणं

तः संध्यावंदनं॥ अथ होमकालः॥ अस्मिन्नेनक्षत्रं दृष्ट्वा प्रदाय।
 होमकालः सायं प्रदोषो नवनक्षत्रादिकः॥ उदयो नरसंगवांतः प्रातः
 अथ होमद्रव्याणि॥ पयोदधियवागुश्चमर्पिरोदनतंडुलाः॥ सो
 मोमांसेतथातेजसापस्मानिदर्शयेत्॥ तत्र पूर्वपूर्वः श्रेयानये
 नद्रव्येण सायं नुदयातेनैव प्रातः॥ अभावे प्रतिनिधिः आन्यपय
 मोः परस्परं प्रतिनिधिः प्रकृतमनुस्रगमः॥ देशकालोसकीर्त्य
 श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सायमाग्नेहोमं पयसा होष्यामि विश्वदा
 नीमानरं तो नानुरेण मनसा॥ अग्नेमाते प्रतिवेगारिष्यामि स्वयं
 यजमान इध्मा नहरति॥ इध्मं वेधाकृत्वा॥ यदग्नेयानिका

निनाते दारुणिदध्मसि तदस्तु नृभ्यमेतन्तज्जुपस्वयविध्वं
 गार्हपत्ये समिधमादधाति॥ यदस्युपनिष्कृत्वा यद्व्योममिति म
 र्पति॥ सर्वतदस्तु तेष्टुतं तज्जुपस्वयविध्वं दक्षिणाग्नेः॥ रात्रि
 ऽगत्रिमप्रयावभरंतोश्चायेवतिष्ठते घासमस्मै॥ रायस्याध
 णसमिधामिदं नोग्नेमाते प्रतिवेगारिषाम॥ आहवनीयं चर्पि
 दं॥ परिसमृद्धेन नाग्निनलं कुर्वति॥ अग्नेगृहपते शुं धस्वेति गा
 र्हपत्यं अग्नेव देशुं धस्वेति दक्षिणाग्निः॥ अग्ने स मादृशुं धस्वेत्या
 हवनीयं॥ उदगग्नेः प्रागग्नैश्च दधैरग्नीन्परिस्तृणाति अग्निम
 ग्नीया॥ द्वितीयपक्षे आहवनीय एव॥ तृतीयपक्षे गार्हपत्याह

ययोः॥ आर्यकृतामिदो ब्रह्मा उर्ध्वकपादाचकवर्ताभवतिदा-
 णेनविदारप्रादुस्वीअग्निदोत्रीतिप्रति॥ तांयजमानानुमंत्रयते॥ इ-
 सिवतभृददंनावुभयोर्ब्रतंवरिष्यामिसरोदिष्यदंनावुभयोर्ब्रतंवरि-
 ष्यामि॥ इदंदिमयिथयस्वेदण्यदिताणदिगोरदिथदणदिसत्वेन
 त्याह्यामि॥ अर्धयुर्वदिमभिमृशति॥ इयमसितस्यास्तमिर्व-
 सः॥ सामेस्वर्गवत्काममृतं चधुश्वा इतिदोधादक्षिणानिमुखो-
 दोदयाति॥ पूषामिवत्समुपसृजति॥ अग्निदो ब्रह्मात्यादोहनेन
 चदोग्धि॥ उपसृष्टादुस्विमानां धाराघोषनयजमानानुमंत्रयते॥ अ-
 यश्मावः प्रजयासः सृजामिरायषोपेण बहुलाभवती॥ ईर्षय

यःपितृमाना घृतेननीवोजीवंतीरुपवसदयेघोश्चमयत्रंष्ट-
 थिवीचसंदुहातां धातासामेनसहवातेनवायुः॥ यजमानायर्द्राव-
 णंदधातु॥ उत्संदुहंतिकलशंचनुर्विकमिडादेवीमधुमतीः॥ स-
 वर्विदा॥ तादिश्यामीजिन्यतः॥ सृतावतयजमानममृतंत्वेदधातु-
 स्वजायतनेपत्युपविशति॥ यथापरेणाहवनीयंदक्षिणानिक-
 म्यापविश्यविद्यदसि विद्यसेपाप्मानमृतात्सत्यमपेमिमयिथ
 द्वा इत्यपजावामति॥ विदाराददिर्गत्वा॥ शुभ्यर्थद्विगचमत्
 संचरस्त्वयेणाहवनीयं॥ कृतंत्वायत्वेनपरिषिचामितायंपरिषे-
 चति॥ सत्यंत्वेतेनपरिषिचामीतिप्रातः॥ गार्हपत्यादक्षिणा-

हवनीयानां पाशेषे च नयनस्य संततिरसि यनस्य त्वामतात
 संतनोमि गार्हपत्या त्वकस्य संततामुदकधाराः स्वावलिहनीया
 न॥ कर्मतंत्रधारादियोगः॥ अष्टिगसि वल्लभ्य उडपवेधमादाया
 भूतकृतस्त्रोपोदं नयनयमपोदाः सेना अभिबरीः इति गार्ह
 पत्यादुदीचो गगानिरुत्थः॥ व्यतानुगार्हपत्या अदिरित्यर्थः॥ व्य
 तानुगार्हपत्येन कृत्वा सगरात् उड्यभिसेय नपाति॥ अग्नय
 आदित्यं गृण्णाम्यहं रात्रिं नित्याय॥ अदित्याया मि गृण्णामि
 रात्रिया अदितिं नित्याय॥ इडायापदं धृतवच्चरावरं ज्ञातवेदोह
 विरिदं जषस्व॥ येनाभ्याः पशवो विश्वरूपान्तेषां प्रत्यक्षा

नामिदं रतिरक्तं गायस्त्रोपायसकप्रजाः स्वायस्वर्वायादयति
 तेषां मिदोऽमधि त्रयतिरेतोऽनं अग्निदोऽनं ननु अं कु र्यात्॥
 अदव्येन त्वावक्षपावक्षे नृणेन च लतावक्षते दोहं नमंश्चाउद्यु
 वेणानीयादस्ते माविनेषां गिते प्रतिषिंचति॥ आपां वा स्तोकेन
 शुद्धोदकेन वस्यर्थः॥ उदवस्त्रोदहं प्रजयापपथुनि नूयासे॥ द
 रस्ते मा विगायुयनं सुवर्गे लोकस्त्रिपु लोकेषु॥ रोचयति पुनरा
 वेश्य॥ अंतरिः श्रुतौ तरिता अरातयापुद्गता व्यद्विस्पदतपा
 पंकर्मापदतपापस्य पापकृतः पापंकर्मयानः पापंकर्मकैवि
 र्धति प्रत्यगेन मिच्छेति विः पर्यग्निकृत्वा किंचित्कालं प्रतीक्ष्य

॥ ६ ॥

धर्मो मित्राद्यस्योयन्निरिहोर्जैर्दृष्टेति पञ्चकुर्यन्तं नागुदासयति ॥
 कथातः ॥ इदं प्रज्ञापयन्तु ॥ इति त्रिभुमो प्रतिष्ठापयति ॥ क. भूतक
 नस्तु प्रत्युदन्त न्यनयं प्रत्युदाः सेना भनी खरी ॥ इति गार्द पत्ये जेगा
 गनं प्रत्युदा ॥ देवस्य त्वासायितुः प्रसवे श्विनो र्यादृश्यां प्रत्युदा स्तान्या
 मादृशेति मेवाद्युक्त कस्तु वमादा पनमं वाद्य निरिह्येके ॥ प्रत्युदा ॥
 क्षः प्रत्युदा भगवन्तः ॥ इति गार्द पत्ये प्रतिष्ठप्या ॥ अरिष्टोयनमानप
 नीवेति युगपदस्तेन संमृश्या ॥ हिरण्ययोः पिरस्यमृतः पनागाः स्या
 तोयत्रां इत्यग्निहोत्रहवर्णा ॥ मानिमेव्या ॥ ३० ॥ मुनेष्यामिह्यं देवेष्यः
 पाप्मनोयनमानं ॥ इति सायमाद ॥ ओ ॥ मुनयानीति प्रातः ॥ द्विदे

नामासि मुष्योर्मे अभयः स्वस्ति मे स्व नयं जस्तः ॥ इत्यपाश्चत्वा
 ओमुन्नेयः कथैरनुजानीयातः ॥ चतुस्त्वयाति अभयं नवाद्यधियौ
 को नयामि ॥ सायवे चत्वांतरिक्षाय चो नयामि ॥ सूर्याय चत्वा दिवे नो
 नयामि ॥ चंदमसे चत्वा नक्षत्रेभ्यश्चो नयामि ॥ अथ चत्वा पृथीत्य
 चो नयामि इति पञ्चमं जमदग्नीनां ॥ सर्वत्र क्वचपूरां मुन्नेयति ॥ यत्न
 मानो न्नीतंति छन्नेवान्नेयति ॥ पश्चमेयः छत्यपरेण गार्द पत्यं कूर्चसा
 दयित्वा गार्द पत्ये हस्तं प्रताप्य हविः संस्मृशति ॥ सज्जदेवः सायं या
 वभिः सायं यावानो देवाः स्वस्ति मासंपारयंतु पशुनिः संप्रचायप्र
 जादृष्टेति सायं ॥ सज्जदेवः प्रातर्यावभिः प्रातर्यावाणो देवाः स्वस्ति

मासंपारयस्त्विति प्रातः पुनः प्रतिनप्यदशहोत्रावाभिष्टुतिनिपाद्याशः
 समिधं प्रादेशमात्रीमुपगृह्णायन भधस्तात्पूर्वंपारयन् गार्हपत्यस्योप
 रिष्ठादग्न्युर्ध्वं तदग्निं वीक्ष्य तदग्नौ दशहोत्राव्योचये समंप्राणैर्धरियमा
 णः चितिस्तत्कृत्विनमान्यं वाग्वेदिः॥ आधीतं यद्विधाकेनोत्तमिवावयति॥
 तदिहैतामन उपवतताः प्राणोद्दिविः सामावय्युः॥ अथ प्रतिवाक्यप्राणमे
 दे॥ स्वाहाग्नयेधेभ्यानरायेति मध्यदेशेनियुजति॥ वाताय स्वा॥ उद्ध्य
 पुनः प्राणैः समं करोति॥ उपवेन संयजन् भवं मां तर्गाननाग्निं भागधेयान्
 समं करो॥ णाश्रु कृताय वलोकस्तत्रे मं यज्ञं यजमानं धेयं॥ अथ प्रताः प्र
 मुपभर्तुं यस्तवरागुर्मयः॥ इत्यपरेणाद्वनीयं मुपसादनीये कर्त्तव्यं॥

दयाते॥ प्रथमानि होत्रे व्याहृतिभिर्होत्रासादयति॥ न प्रातः ततः जा
 ह्वनीये॥ ज्वालोपगार्हपत्ये रागेणारेपु होमः॥ विष्टुतिं विष्टुमेपायानमु
 तास्य मुपमिदति होत्र्यं न उपस्पृशति॥ पात्याश्रीः समिधमादधा
 ति॥ एषां तभग्ने समितया वई स्वनाचप्याय स्वकर्त्तानं ततयं यतिरा
 चप्यायतां यद्विषां मद्विचयमाचप्याशिषी मद्विस्वाहा॥ अग्नय इदं॥
 स्वचमादाय प्राण्यापात्यनिमीत्यवीक्ष्यानि क्रम्य जादृतायां व्यंगुः॥
 उ॥ समिधमभिनु होता॥ भर्तुं यस्तवरागिज्योतिर्ज्योतिराग्निः स्वाहा॥ इति
 मायमग्निहोत्रं नु होति॥ अग्नयं न्योतिष इदं॥ इव द्रव्यं स्फुरं मुखेन पा
 र्श्वेन कटिर्न हविः॥ सूर्यो न्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा सूर्याय न्योतिष इदं॥

इति ह्वा म द द भि वी शने ॥ इषे न्वा इति श्क इ मु स्वा द वा ची न ॥ सा च
 ओष म व मा र्ति ॥ उर्ज न्वेति रु र्थे प्रातः अ वा ची न न्यु ज्ञे ह स्ते नो र्थ मु ज्ञाने
 न त्य र्थ ॥ पा र्थे न द्रो म पा र्थे न यं क्रि या ॥ ओष धी भ्य स्त्वो ष धी र्जि न्वेति
 वा र्ही षि न्द पं नि मु न्य ॥ ओष धी भ्य इ दं व र्जो म व ॥ स्व नः सा दयि त्वा ॥
 अ न्ये य द प ते मा मा म सं ता र्प्सा रा म न गृ न म धि पि प्र जा न्यो ति र्थे न वा
 च श पा प्र ता शि इ ति गा र्द प यं प्र ता शने ॥ भूर्भुवः स्वः स्वा हा ॥ प्र जा प
 त य इ दं ॥ इत्ये त ग मा हु ति प र्वा र्थ स मि धे ज्ञे हा ति ॥ वर्षा य मी मु त र मा
 हु ति ॥ ह्वा भू यो भ क्ष या व शि न छि ह्वा म्क च मु ह्द य ॥ रु द म् श ना न
 व म् रु द भूर्त न म ज्ञे ॥ अ स्म प शु प ते त्रा य म्भे न इ ति श्क वा चि र मि ज्वा ला

मु त र गतः कं प य ति ॥ रु द्रा ये दं ॥ प र्वा र्थे प म व म् न्य प्रा ची ना ची ति स्व धा
 पि नृ भ्यः पि नृ जि न्वेति द क्षि णे न वे दि न्म्यां ल पं म् न्य य न मा नः ॥ पि नृ
 भ्य इ दं ॥ य जो ष धी य प रु प म् न्य ॥ प्र जा मे य डे ति स्व नः सा दयि त्वा ॥ य
 छि र मि नृ श्व मे पा प्मान मृ ता न्स्व मु पा गां ॥ इत्ये त म् न्य ॥ य न मा न स्य
 वि द्य इ दं ॥ अ न्ये य द प ते परि प पे नु ष स्व स्वा हे ति श्क वे न गा र्द प यं नु शे
 ति ॥ अ न्ये य द प त ये परि प धा ये दं ॥ अ न्ये य द प त ये पु छि प त ये का मा
 या न्ना धा य स्वा हा ॥ इ ति दि नी यां नु हा ति ॥ अ न्ये य द प त ये रि प त ये
 पु छि प त ये का मा या न्ना धा ये दं ॥ द क्षि णा न्नो नु हा ति ॥ अ न्ये य द प रि
 प ये ज्ञे प स्व स्वा हा ॥ अ न्ये य द न्या य रि प धा ये दं ॥ अ न्ये य द न्ये य नो

स्नानमीयस्य शुष्मिणः॥ प्रप्रदानं तारिष्य ऊर्जं नो धेहि हि पदे चतुष्पदः
 स्वाहा॥ इति द्वितीयां॥ अग्नये ज्ञानं पतयेदं॥ तत्रैव यजमान उपतिष्ठेत्तदि
 वस्य शीत्यनुवाकेन॥ भूर्भुवः स्वः॥ स प्रजाः प्रनयान्॥ यासां सुक्वीरो वीरेः
 सुवर्चा वर्चसा सुदोषः पौषेः इति वा॥ अथा नो धेहि स्वितायाः स्ववो
 लेपमादाय दंतेनास्पृशयन् विराहाद्दहिः पूषामिश्रति प्राश्यापः पीता
 ततो द्विराचम्य॥ एवं पूषासीति पुनः प्राश्याचम्य स्ववो रोषे हस्ते वधा
 य उदङ्गष्ट्योत्सृज्य गर्भेभ्यस्त्वागर्भान् प्रीणा॥ त्वाग्नेयः हविः प्रन
 ननमेभस्तदश्वीरः सर्वगणः स्वस्तये॥ आत्मानि प्रजासनि पशुस
 न्यभयसनि लोकसनि रुद्रिसनि॥ अग्निः प्रनां बहुलामेकरोत्वनप

भी

योरेनो भस्मासु धेहि रायस्योपा मिष ऊर्जं मस्मात्कथैरेधे स्वाहेति प्रा
 श्यगर्भे पय इदं॥ स्वयं होमेत्यागं रुन्वा प्राश्या॥ नैर्यः हविरिनि प्रानमं
 नः सन्नमयति द्विर्दंस्ति निर्लिप्त्यादिर्दंस्त्पु इत्या॥ उच्छिष्टभाजो जिते
 निपगाचिनं निनीया॥ उच्छिष्टभाज्यय इदं॥ आचम्य॥ अग्नेणाद्वनीयं द
 भैरिग्निहोत्रद्वनीयं प्रस्ताव्य॥ अग्निः स्वर्चं स हविरुपयित्वा॥ सर्पेभ्यस्त्वा
 सर्वां जित्वेति प्रतिदिशं उत्सिभ्य सर्पेभ्य इदं॥ सर्पानपि पीडित्वा जित्व
 सर्पेन रजनां जित्वा॥ सर्पं देवजनां जित्वा॥ इति निस्त्रः स्वः उत्सिभ्य नो
 व्रतुष्ठाननिधमः पथाङ्गिगोत्यागः॥ चतुर्थं पर्यदिशत्वा पृथिव्याममृतं नु
 होमि स्वाहेति॥ अपरेणाद्वनीयमृद्धं निनीया॥ गोपे पत्न्यं तत्रो यदं

खनमीयस्यश्रमिणः॥प्रप्रदानांताविषकृत्तनोर्धोद्विपदेचतुष्पदः
 स्वाहा॥इतिद्वितीयां॥अग्नयेन्नपतयेदं॥तत्रैवयजमानउपतिष्ठतेदि
 वस्पृशीत्यनुवाकेन॥भूर्भुवःसुवःसप्रजाःप्रजयाभूयास॥स्त्वगीरोवरीः
 सुवर्चावर्चसासपोषःपोषैःइतिवा॥अथानेर्धेदिन्दितायाःस्त्वो
 लेपमादायदेतेनास्पृशयन्विराहाद्दहिःपूषामिशतिप्राश्यापःपीत्वा
 तनोद्विराचम्य॥एवंपूषासीतिपुनःप्राश्याचम्यस्त्वाराशेष॥इत्येवधा
 यउदङ्गदृष्ट्वास्तृष्यगर्भेभ्यस्त्वागर्भान्प्रीणा॥त्याग्नेयःद्विविःप्रज
 ननमेभस्तदराधीर॥सर्वगण॥स्वस्तये॥आत्मानिप्रजासनिपशुस
 न्यभयसनिभोकसनिदृष्टिसनि॥अग्निःप्रजां बहुश्रामेकरोत्वनप

योरेतोभस्मासुधेद्विरायस्योपमिषकृत्तमस्मासुधैरंधेस्त्वादेतिप्रा
 श्यगर्भेपयददं॥स्वयंहोमेत्यागंरुत्वाप्राश्या॥सौर्यः॥द्विवरितिप्रातमं
 न॥सन्नमयातिदिर्दस्तनिर्लिप्त्यादिर्दस्तंपूरुत्वा॥उच्छिष्टभाजोनिने
 तिपगाचनेनिनीया॥उच्छिष्टभाज्ययददं॥आचम्या॥अपरेणाद्वनीयंद
 धैरिनिहोत्रद्वनीयंप्रस्ताया॥अग्निःस्वचंसकृत्पूरयित्वा॥सर्पेभ्यस्त्वा
 मर्षाजिन्वेतिप्रतिदिशंउत्सिभ्यसर्पेभ्यददं॥सर्पानपिपादिकानिन्व
 सपंतजनानिन्वा॥सर्पदेवजनानिन्वा॥इतितिस्त्रःस्वउत्सिभ्याना
 त्रस्त्याननियमःपथादिगत्यागः॥चतुर्थंपूरयित्वापृथिव्याममृतंजु
 होमिस्वादेनि॥अपरेणाद्वनीयममृतंनिनीया॥शेषंपर्यंतंशोपदद

स्वाग्रहादिनिर्देशयदिपानीनानुष्णातरुनस्तदादिनाउपविष्टानस्या-
 त्यर्थः॥ देवानांपत्नीभ्योअमृतंनुदामिस्वाहेतिपत्न्यायननेनिनयेत्॥प-
 त्न्यत्रैकत्वशेषमंजलिपुविभन्यनिनयेत्॥अपरःस्वुचानिनीयाविपु-
 षां गांतिरिसइत्यनयनंदेशेनिनीया॥एधिआइदं॥एहैन्यइदं॥देवा-
 नांपत्नीभ्यइदं॥विपुइभ्यइदं॥आहवनीयेस्वचं प्रताप्यदस्तेवधापो-
 ष्मणा॥सतःकृषिभ्यस्वात्मनः कृपांजिन्य॥सतःकृषिभ्यइदं॥स्वचमं-
 नंर्वदिनधाय॥दीहिदि॥दीहिदाम॥दीदाय॥इतिमंत्रैर्गार्हपत्येदक्षि-
 णान्नौआहवनीयञ्चएकैकांसमिधमाधायमंत्रध्यात्मकएक्येव-
 मंत्रइतिकेचिन्त॥तदाप्रत्यग्निमंत्राहृतिः॥परिस्तरणान्यपचिनोति ॥१॥

पूर्ववत्परिसमृद्धनंपर्युक्षणं च॥अग्निहोत्रहोत्राभ्यामपजानीय॥अ-
 क्षितिमक्षियेनुदामिस्वाहा॥अक्षितमक्षित्याइदं॥होत्राग्नीप्रशाउना-
 दकंमंतर्वधानिनीया॥अनाज्ञातययंनपेत्॥यनमानः॥शिरिमिदं॥अ-
 मेपाप्मानमृतास्तस्यमुषागोमरु॥अद्वादश्यपआचामति॥सु॥अर्थैवि-
 हाहर्हिदिराचम्या॥अंतर्वकथंमिदं॥अन्नादाहोत्राभ्यामं-
 यशस्तुयशस्वीभ्यामं॥अद्वास्तुअहिपीय॥अपोहोत्रमप्रथमः॥
 संबभूव॥येनभूतोवरुणोयिनमित्र॥येनेदं देवाअभ्यविचंतंगन्याय-
 तेनाहंमभिर्विचामिवर्चसेइतिशिरस्यपआनयति॥एषोअग्निहोत्राव-
 ष्टयः॥अग्नेनयेत्कपस्तानं॥यस्यस्मृत्येत्यादि॥अनेनसायमग्निदे-

होमेन कर्मणा श्रीपरमेश्वरः प्रीयतां अंतस्तनु एवमहरदः सायनः
 र्यजमानः स्वयमग्निहोत्रं जुहुयात् ॥ पर्वणि वास्ययः अन्यत्र कृत्विग्दारा
 अशौचादौ कृत्विग्भावेयजमानः श्रौते कर्मणि तत्कालं स्नानः शुद्धिः
 पश्नहोम अशौचमध्येऽपि भवत्येव ॥ आपतिं विना पश्नहोम कर्मणो दोष
 उक्तः संयहो अनातुरो प्रवासी च निश्चितानिरुपद्रवः पश्नहोम तु
 यः कुर्यात्स वरेष्मति तत्र नमिति ॥ अथ संक्षेपपक्षमाश्रित्य प्रवासाप
 रुजनां व्यामांतर एकरात्रवासः प्रावासः ॥ प्रवासं करिष्ये इति संक
 ल्प्य ॥ गार्हपत्यं प्रजापत्यं अभयं कगभयं कुरुस्वस्ति मे स्वभयं मे अ
 स्त ॥ इति गार्हपत्यमेवोरुडावा ॥ वाग्यनानि प्रयजति ॥ मा प्रगाम पथो

वयं मायजादिंद्रसोमिनः ॥ मां तस्मिन् अजरातयः ॥ उदस्मा ॥ उत गन्तव्या
 ग्नेष्टुतेनाहूत रायस्योपेगमः ॥ सुज प्रजया बबहुः कृधि ॥ इत्यादिपि
 भ्योवाचंयि सुजनु ॥ आरादृतादिस्थर्थः ॥ प्रवाससमाप्तौ समिधः कृत्वा
 प्रत्येत आरादृत्वा वाचंयजति ॥ विश्वदानी मा गन्तो नातुरेण मनसा
 अग्नेमाते प्रतिवेशारिषामा ॥ नमस्ते अस्तु मां उपनमस्तु पसहने
 अग्नेष्टु न स्वतन्वतः ॥ संमारय्यासः सुज ॥ अग्निमन्येति ॥ गार्हपत्यं
 समिध्या ॥ अभयं कगभयं कुरुस्वस्ति मे स्वभयं मे अस्तु इत्यपस्तु
 यनवरात्रादूर्ध्वं प्रवासनिमित्तं प्रायश्चित्तं करिष्ये इति संकल्प्य आद
 वनीयं विद्वत्या ॥ मित्रो जना न्यात इति प्रजानमिन्द्रो दाधार पृथिवीं

तथा॥ मित्र-कृष्टीरनिमिषानिवषेसत्यायद्व्यंश्चतवद्विधेमायः
 हवनीयमुपप्लव्यनुष्ठांसकृद्दीनमनोऽन्योतिर्नुषतामान्पविउ
 न्नयज्ञः समिदधातु॥ यादृष्टापुपसांनिष्टुब्रुवताः॥ संदधामिद
 विषाद्यतेनखाद्दृष्ट्याहवनीयेनुदोति॥ मनसंन्योतिपदं॥ इतिह
 त्वासर्वप्रायश्चित्तं बकुर्यात्॥ अथाग्निनिःसदप्रचासः॥ तत्रैकगत्र
 वसतिनिमिषेपिवास्तोष्यति होमोभवति किंपुनर्वहुगत्रनिमि
 तेषु मगदप्रचास्यनुवास्तोष्यति होमं परिष्येति संकल्प्यनुष्ठा
 संवद्दीना॥ वास्तोष्यतेप्रतिजानीत्यस्मान्सावेगोअनमीवोभव
 नः॥ यत्वेमहेप्रतिननोमुपस्यगंनएधिद्विपदेशंवनुष्येदइतिपु

वास्यामनुः॥ वास्तोष्यतेगामचासःसदातेसक्षीमदिरण्वया
 गातुमया॥ आवदस्तेमग्नयोगेवरंनोयुयंपातस्यस्तिभिःसदानः
 स्वाहा॥ वास्तोष्यतयइदं॥ इतिगार्हपत्येदुक्तानंतआत्मन्येवसमा
 रोपः॥ नारन्यो॥ यस्मिन्कर्मणिअध्वर्युयजमानोवातत्राध्वर्युःसमा
 योपणपक्षेअरण्योरेवममारेपः॥ यजमानस्तत्वात्मन्येवोति॥ एत
 द्विपरीतंवदग्निर्ऋषिकोभवति॥ आत्मसमारेपणेभूताअतिः॥ या
 तेअग्नेयज्ञियातनुस्तयोत्यगिहत्यात्मसमारेपयतेयजमानोवाअ
 नियोनिस्वायामेवेनेपोन्याःसमारेपयते॥ अथममारेपप्रकारः॥
 गार्हपत्येदंस्तेपताम्य॥ यातेअग्नेयज्ञियातनुस्तयेत्यारोहाम्य

नो॥ अत्रावमनिरुण्वन्स्तेपुरुणि॥ यतोभूत्वायत्तमासीदस्मात्
 निजान्तवेदोभुवज्जायमानः तक्षयणदि॥ इतिमंत्रंतेदस्तगतद्रुप
 मुखमध्येप्रविशतिनथाकर्तव्योपनः केचिद्रुपप्रतिनपनमंत्रमा
 द्रुः॥ मुखमध्येद्रुपप्रवेशनंतुनृच्छी॥ अत्रस्वध्वेवदेक्षिणाग्याद
 यनीययोरालम्बेव आत्मसमारुद्विपननियमजापस्नवेनोक्तः क
 त्यांतरवत्स्नानादिनिषेधोनास्ति आत्मसमारुद्विपननियमाना
 वः॥ अतोपस्य गस्पर्शनमूत्रपुराषोत्सर्गादिगचनदोषः स्नाना
 वमनोपवासदिस्मार्तिर्निमित्तकैर्यजमानशुद्धोविशुध्यंतवान्
 यः॥ केचिदुपावरोत्पनिहितेनोउपघातप्रायश्चित्तं कुर्वीत् वा

सोयत्रवसतिनत्रापराण्डेउपावरोहेतिमंत्रउक्तेगार्हपत्यादिदेव
 ताभूतोन्निर्जोकिक्कमग्निमुपसंक्रामति अपराण्डेगृह्णप्रदर्श
 नार्थं अग्निदोत्रकात्तुरार्थउपदेशोयथावायुमुखतोत्तो
 किक्कमग्निप्रानोमितथाकरोति क्रमेणोपावरोहयति इत्यंतो
 मांडारः॥ अरणीसमारोपोतिमथ्यमानो यदिनोत्पद्यतेतदात्तोकि
 क्कमग्निमाद्यगार्हपत्यायतनेनिधायधृष्ट्वा दानादिदोनं समाप्य
 पुनर्मथयेत् प्रकृतमनुसरामः निवामदेशं प्राक् प्रवणेदेशेत्
 मुद्ग्यावोक्ष्यायतेनानिक्त्यद्व्यात्तोकिक्वाग्निमानीयतत्रोपाव
 रोहेत्॥ उपावरोहजातवेदः पुनस्त्वदेवेन्योहव्यवहनः प्रज्ञान

युः प्रजाश्रयमस्माकथेत्यनस्वोदीदिहि नोदुरेण॥ इत्यभाभ्य॥
 णिभ्यां परिपृच्छ उपधातु प्रायश्चित्तं कुर्यात्॥ तत्तत्प्रायतनेन प्राय
 एवमजस्वपक्षे उपवसेण॥ अथावसीत होमः॥ इदं श्रेयो वस
 नं यदागाः स्याद्यावापृथिवी जभृताः॥ अनमी वाः प्रदिग्गः संतुमये
 गोमद्वनदश्ववपुरुषवद्विरण्यवत्सवीरवत्स्यादिति त्याद्वनीये
 सरुमृदीतं सुदोति॥ द्यावापृथिवीभ्यामिदं॥ चिरकालप्रवासानि
 मितं सत्यय होमो नाल्पकालप्रवासानि मिनेवास्तोष्यति होमस्त
 दशरात्रादूर्ध्वनस्मादेशाद्गमने भवेत्सेवा॥ अथ प्रवासधर्माः॥ प्रवा
 स होमकालविहारानि मुखोदाजमानमंत्रान्नपित्वाभ्युपखंडा ॥१॥

नमपि जपेत्॥ अथ्युरुदशत्यागो बुर्सादिति कांडमंडनं उपखंडा
 नमन्यदापि अग्निसंस्कारहविः संस्कारकृतं यजमानकर्माभ्यर्चु
 रपि कुर्यात्॥ अपरंगाद्वनीये विफट्टि रंतर्पे कर्षति कृतं मा
 र्जनं चाभ्यर्चनं नवीति॥ यजमानसंस्कारत्वात्॥ अघं वागमिष्यामीति
 बुध्याजपुरुषानि र्वधादिनायदानुपखंडाय च प्रवसेत् तदा तत्र स्त
 एवाग्निनुवतिष्ठेत्तादृश्य संतत्र संतो वा अग्रयः प्राणेन वा वा मनसा
 न्विभर्मिति रोमासेतमायुर्मा प्रहासीज्योतिषा गो वै आनरेणोप
 तिष्ठेदिति॥ अन्यमंत्राणानि श्रुतिः॥ प्रवसन्नाग्निहोत्रकाले विहारा
 नि मुखोद्भावा होममंत्रजपोते इहैव संनित्ये तमपि मंत्रं जपेत्॥ आ

पस्तेवाग्निहोत्रस्य होमोयंकथितो मया ॥ रुद्धदेवेनावदृष्टानेन तु य
 तुयसमुक्ता ॥ इति प्रतापनारसिंहे आपस्तेवाग्निहोत्रहोमप्रयोगत्र
 वासविधिश्च ॥ अथाश्वत्थयनानामग्निहोत्रहोमप्रयोगः ॥ उत्सर्गे
 पराण्देगार्हपत्यं प्रचक्ष्य दक्षिणाग्निं प्रणीया ॥ उद्गराद्वनीयां देवं
 त्वाद्देवेभ्यः श्रिया उद्गरामिवात्रांतरेग्निं गृहीत्वा ॥ उद्द्विजमाणं रुद्ध
 रपाप्मनो मामदविद्याम्यश्वविष्टांश्चकार ॥ अहाय देनं कृतमस्ति
 किंचित्सर्वस्मान्मोद्धतः पादितस्मान् ॥ इति सायं ॥ रात्र्याय देनः
 कृतमस्ति किंचिदिति प्रातः ॥ इत्यनुमंत्र्य अमृता इति ममृतायां
 जहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य योनौ ॥ तयानंतं काममहं जयानि

गम
१५

प्रजापतिः प्रथमोयं निगाद्याग्नावग्निः स्वाहा ॥ इति सायं प्रत्य
 द्मुखान्तिष्ठन्नाद्वनीयाय तने निदधाति ॥ प्राङ्मुखः प्रातः
 इत्युद्गरणं ॥ ततः संस्वावंदनं ॥ अस्तमि ते होमः ॥ प्रागुद्गराद्वनी
 यादवस्तु जायेत्यादि तीर्थेन प्रविश्य गार्हपत्यस्य पश्चात् प्राङ्मुखः
 पवित्र्य पत्न्या सह प्राणानाचम्य देशकालो संकल्प्य श्रीपरमेश्वर
 प्रीत्यर्थं सायामग्निहोत्रहोमं पयसा होष्यामि इति संकल्प्य दक्षि
 णाग्निं सनत्तेन पाणिना त्रिःपरि समुत्पृच्छ्य ततस्तथैव पुनरुत्पृ
 णमंत्रेण ॥ कृतसत्याभ्यां त्वापर्युक्षामीति प्रातः ॥ एवं गार्हपत्या
 द्वनीययोः ॥ ततो गार्हपत्यादिविष्टिना मुदकपारां हरत् ॥ तंतुं तस्य

न जस्योभातुमन्विदित्योतिषतः पथोरक्षधिया कृतानां अनुचण
 वयनजोगुवामपोसनुर्भवजनया देव्यं नमिति॥ गार्हपत्यादुरगंगा
 नूपोहेना॥ सद्भुतकृतस्तुद्भुतं करिष्यथा॥ तेष्वाग्निहोत्रमधि श्रयेत्
 अधिथितमध्यधिथितं हिड-इति॥ इडायाः पदं घृतं नक्षत्राचरं जात
 वेदो हविरेदं कृपस्व॥ ये प्रास्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां समानां म
 यि पुष्टिरस्त्विनिवा॥ अधिथितमवन्तु कथेत॥ अग्निं घृतेनो मा हा धी
 त॥ स्क्वेण प्रतिषिञ्चान्नवाशांतिरस्य घृतमसि॥ पूर्वोत्सुकं वि-
 पर्यग्निकुर्यात्॥ अंतरितं रक्षोन्निगता अग्नय इति॥ उन्मुकं निरस्या
 उपस्पृश्य॥ समुदंतं कपोन्नेवोदगुहाभ्यां देवता॥ अंतरिक्षायता

पृथिव्येवेति निदधत्॥ सद्भुतकृतस्तुद्भुतमकारं॥ अंगारानाय
 तं न प्रक्षिप्य॥ स्क्वुस्वुं प्रतिनपत्॥ प्रत्युष्टरसः प्रकृष्टाः अगत
 योनि घृतं रक्षोनि घृता अग्नयः॥ गार्हपत्ये प्रतिनपत्॥ उत्तरं रुद्राभ्याः
 स्वचमासाद्य॥ ओ॥ भुमुन्नयानीत्यनिसर्जयिता॥ ज्ञाहिताग्निरक्र-
 म्यापरेण वेदिमति वज्र्यदक्षिणत उपविश्या॥ ओ॥ भुमुन्नयेत्कृत्वा
 पुनः प्रत्युत्सुकं गार्हपत्यस्योत्तरतः स्क्ववदस्त्वा॥ भूरिवा॥ भुवद
 व्यास्वयिवा॥ इधदवा॥ चतुरन्नीयतुष्टां पंचमं नमदग्नीनां॥ तत
 स्तुष्टां रुद्रादीं मनिमृश्य समिधं स्क्वचंचाध्याधि गार्हपत्यं तद्वा
 प्राणसंमिता मा हवनीये समीपे कुशे प्रपसाय जान्वा व्यसमिधं

मादध्याता॥ रजतोत्वाग्निज्योतिषं रात्रिमिष्टकामुपदधे स्वाहा॥ अग्न
 य इदं॥ रजतोत्वाग्निज्योतिषं रात्रिमिष्टकामुपदधे॥ तेन ऋषिणा ते
 न ब्राह्मणा तपा देवतयां गिरस्व भवासादा॥ विष्णुदसि विषमपा
 प्मानमयो अह॥ अपउपसृश्या॥ प्रदातो व्यंगुलमात्रे भित्तु
 यात्॥ भूर्भुवः स्वरो॥ अग्निज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा॥ अग्नये
 ज्योतिष इदं॥ ता अस्य सृष्टो हस्तः सोमं श्राणति घृत्नयः॥ नम
 देवानां विशस्त्रिष्टारो वने दिवः॥ गार्हपत्यमवक्षता॥ पशुन्मे
 यजानुष्टोभयसीमसं सृष्टं॥ प्रजापतये स्वाहा॥ प्रजापतय इ
 दं॥ उपोत्थाय भूर्भुवः स्वः॥ सुप्रजाः प्रजाभिः स्यां सर्वारो वीरैः॥

गम

१०

सुपोषः पोषैः॥ अग्निमा य इति न वक्रं च न पेत्॥ संवत्सरं संव
 त्सरं अग्न्यायुषि पवस इति तिसृभिश्च॥ अथोपविश्य सुक्वं निः
 कंथं अवमृण्य कुशमृदेषु निगार्श्या॥ पशुभ्यस्त्वा॥ पशुभ्य इदं॥
 तेषां दक्षिणतउताना अंगुलीः॥ कुरेति प्राचीनापीति॥ स्वापि
 नृभ्यः॥ पितृभ्य इदं॥ यज्ञोपवीतिनिपाय सुक्वं॥ रुष्टिरसि रश्मि
 मे पाप्माननं स्फुरा॥ अपउपसृश्या॥ गार्हपत्येनावाचनं
 छीं समिधमाधाय सुवेणाहुतिं दयन्तु ह्ययात्॥ अग्नये गृहपतये
 स्वाहा॥ अग्नय गृहपतय इदं॥ प्रजापतये स्वाहा॥ प्रजापतय इ
 दं॥ पूर्ववदक्षिणाग्नौ समिधमाधाय पूर्ववज्जुहोति॥ प्रथमाहुः॥

॥१८॥

तो विशेषः॥ अग्नये संवेशपतये स्वाहा॥ अग्नये संवेशपतये इदं
अग्नये संवेशपतये इदं॥ अग्नये नारायणपतये स्वाहेति वा॥ ततः
सर्वानग्नीमुपतिष्ठेत्॥ अभयं वा अभयमेतत्॥ उदङ्मुखो विदाग्ना
व्यर्हिः स्वस्व उद्विः शेषं हिः प्राश्य॥ आयुषेत्वा॥ प्राश्नामि आ
चम्य॥ अनायायत्वा प्राश्नामि॥ द्विराचम्य॥ ॐ आग्ने होत्र ह
वनीयं पूरयित्वा॥ सर्पदेवजनेभ्यः स्वाहा॥ सर्पदेवजनेभ्य इदं वि
धंसेति नयेत्॥ ततः कुशं अग्नि होत्र हवर्णां प्रक्षाल्य तस्मिन् पूर्णाः
प्रादुर्द॥ चोर्नि नयेत्॥ ऋतुभ्यः स्वाहा॥ दिगभ्यः स्वाहा॥ कृपभ्यः
स्वाहा॥ इतरजनेभ्यः स्वाहा॥ यथा लिङ्गं त्यागः॥ पंचमी कुशदे

रा
॥१८॥

शे॥ पृथिव्याममृतं नु होम्यग्ने ये वे श्वानराय स्वाहा॥ अग्नये वे श्वा
नराय देवर्षीं पश्चाद्वा हपत्यस्य प्राणममृतं नु होम्यमृतं प्राणे
नु होमि स्वाहा॥ अमृताय प्राणायेदं॥ अर्थे नो प्राताप्यातं दीदीद
दध्यात्॥ ततस्ति स्यति स्त्रः समिध एके कस्मिन्नादधाति॥ आह
वनीयस्य दक्षिणतः उदङ्मुखं स्तिष्ठन् प्रथमां समं त्रां॥ दीदीद
स्वाहा॥ अग्नये इदं॥ अमंत्रकं॥ तेनैव मार्गेण दक्षिणाग्ने दक्षिण
न च गत्वा गार्हपत्यस्य दक्षिणतः उदङ्मुखं स्तिष्ठन्॥ दीदाय स्वा
हा॥ अग्नये इदं॥ अमंत्रकं॥ उदङ्मुखं पूर्ववत्परि समूहं न पर्युक्ष
णं कुर्यात्॥ अग्नि होत्र स्वर्गाय॥ प्रक्षाल्य अनाजात इति तिस्रः जापि

त्वासमस्तव्याहृतिश्च अग्नेनयेत्कपस्त्वानं॥ प्रातर्होमिविशेषः प्रा
 तस्नात्वासयेदियात्प्रागुद्हरणं संध्यो च विधाय सूर्यादयो तरे
 शकाऽकथनानं प्रातरग्निहोत्रहोमपयसा होष्यामीति संकल्प्य
 ओमुनेष्यामीत्यातसर्जनं॥ समिदाधानं॥ हरिणीत्वासूर्यज्योति
 यमहरिष्टकामुपदधे स्वाहा॥ सूर्यायेह॥ इति समिदाधानं भूर्भुवः
 स्वरो सूर्यज्योतिर्ज्योतिः सूर्यस्वाहा॥ सूर्याय ज्योतिष इह॥ इति प्र
 धानहोमेशेषसमानं॥ अथ प्रयोगावेयवाग्वाहोमः॥ तत्र प्रयो
 वत्संस्कारः॥ यवाग्वाहोष्यामीति संकल्प्येति शेषः॥ तस्याप्य
 संभवे जाज्येन॥ तत्रापि प्रयोगवत्संस्कारः॥ स्कवेण प्रतिषेकः॥

राम

१९

स्त्वाने प्रोक्षणं शेषं प्राग्वत्॥ तदुल्लेखोऽप्यामिविशेषः केनचि
 प्रतिबंधेन प्रातर्होमा संभवे समस्तहोमं कुर्यात्॥ तत्र प्रयोगः मा
 यंकाऽकथनं एव उद्हरणं संध्यो तरेन संकल्प्य विशेषः॥ देशकाऽकथ
 नांते अनेनागामी प्रातरग्निहोत्रहोममाकृष्य सायमाग्निहोत्रहो
 मेन सह समस्तपयसा होष्यामीति॥ हविः संस्कारं ते उच्यते मंत्राद्य
 त्याज्यसकृदमुनीयसमिधद्वयेन सह हवनीयसमापेक्षया पू
 यसाद्येत्येते रजसात्वेति एकं समिधमाधाय सायमाहुतिद्वयं
 गातद्व्याहृतेन हुत्वा अग्निमाकृतिजपांते उपविश्य हरिणीत्वेति
 अपरां समिधमाधाय प्रातराहुतिद्वयमवागिष्टार्धद्वयेण हुत्वा ज

निमीलेन पाते उपविश्यात्रिनु प्रकं प्येत्यादिसमानं॥ आपस्तं
वानांतु समिदे केन सहा परेणाग्निं कूर्चमादयित्वेत्यंते एषा ते अ
नेति समिधमाधायोभयोः सायं प्रातर्होमार्थं॥ ततः सायमाहुति
द्वयमर्द्धद्वयेण हुत्वा स्वधा पितृभ्यः पितृंजिन्वेत्यंते यन्नोपवीत्य
उपस्पृशत्यंतं कृत्वा॥ ततः प्रातराहुतिर्द्वयमर्द्धद्वयेण हुत्वा स्वधा
पितृभ्यः पितृंजिन्वेत्यादि प्रकृतिर्वादि निविशेषः॥ इति समस्य प्र
कारः॥ चिरकाल प्रतिबंधे पक्ष होमं कुर्यात्॥ तत्र प्रयोगः॥ प्रतिपदि
सायंकाले उद्हरणसंध्यावर्द्धनां देशकालो संकोचं भयं प्रतिप
सायमारभ्य चतुर्दशी सायंकालपर्यंतान् पक्षे होमान् सवासे

राम

॥ २० ॥

न पयसा होष्यामीति संकल्प्य परिसमूहनादहविः संस्कार
कृत्वा तिथिगणेन चतुर्दशायोदशवाचतुश्चतुर्दशीयसमिदे
क्यासाहिता परेणाहुवनीयेषु पक्षाघरजतात्वेति समिध
माधाय आपस्तं वेस्तेषां तज्जगदतिउन्नीतद्वयेण सायमाहुति
द्वयं हुत्वा पण्डानादिसर्वप्रकृतिवत्॥ एवं प्रातः॥ तत्र संकल्पे हि
तीया प्रातरारभ्य पूर्वप्रातः कालं पर्यंतान् पक्षे होमान् समासप
यसा होष्यामीति विशेषः॥ सर्वं पूर्ववत्॥ इति पक्ष होमः॥ प्रति
पदि क्रमणानंतरं प्रतिबंधे उपस्थिते शेष होमं कुर्यात्॥ तत्र प्र
योगः॥ द्वितीयातिथिषु सायंकाल उद्हरणसंध्यावर्द्धनं कृतं देश

कालकथनांते अमुकतिथि सायमारभ्य चतुर्दशीमासं कालप
 यं नानशेष होमां समायेन पयसा होम्यामीति संकल्पे विशेषः
 शेषपक्ष होमवदिति शेष होमः ॥ भयादिना प्रातः पक्ष शेष होम
 करणा संभवे सायंकाल एव वा लमस्य होम न्यायेन कुर्यात् तत्र
 प्रयोगः ॥ प्रतिपादे सायंकाल कृताग्न्युद्धरणे नायं संध्यावंदनं च
 देशकालकथनांते प्रतिपत्सायमारभ्य पूर्व प्रातः पयंतां न्यावंतः
 सायंप्रातर्होमां तान् समस्य विधिना करिष्ये शति संकल्प्य उन्नयेन
 अष्टाविंशतिवारं षड्विंशतिवारं वा चतुश्चतुरन्नाय समिदहयेन
 सहा हवनीयं समीपे कुशे पूषसाय आपस्तवे स्वे के व समित्

गम

उभयोः कालयोरेकैकं कल्पमंत्रत्वात् ॥ ततः दविर्द्व्यं दधा विभज्य
 तमिहाधानपूर्वकं सायमाहुति द्वयं समस्य होमवद्वत्वाद्दिनाय
 समिदाधानादे प्रातर्गहुती कार्ये शति विशेषः ॥ आपस्तवानां तु
 तद्वितीये समीता ॥ सर्वत्र पर्वणि सायं होमः प्रतिपाद च प्रातर्होमः
 पृथगेव कुर्यात् ॥ तदुक्तं स्मृतिभास्करे सर्वत्रौपवसं ध्यादे सायं हो
 मः पृथग् भवेत् ॥ तथैव यजनीयादे प्रातर्होमपृथग् भवेदिति ॥ रु
 ते पिपक्ष होमादो कुंडे प्रत्यक्षमेवाग्निधारणे प्राशस्य मुक्तं तत्रै
 वा ॥ उत मोग्निधृतः कुंडे आसरे पक्तमध्यमः समिध्यागपणव
 त् तस्मात् कुंडे वधारयदिति यजमानस्य प्रवासप्रसक्तो होमांते दे

शकालोसंकीर्त्यप्रवासंकरिष्येदतिसंकल्प्यअग्नीन्प्राणीयकर्मो
गमाचम्याद्वनीयंतस्यपश्चात्स्थित्वातमेवोपतिष्ठते॥ शोस्यपश्चम
पाहीतिगार्हपत्यस्यपश्चात्तिष्ठन्॥ नर्यप्रज्ञामिपाहि॥ दक्षिणाग्रेप
श्चात्तिष्ठन्॥ नर्यप्रज्ञामिपाहि॥ दक्षिणाग्रेपश्चात्तिष्ठन्॥ अथर्व
पितुर्मपाहीति॥ तत्ररुडएवगार्हपत्याद्वनीयावाशेना॥ इमान्मे
मित्रावरुणाग्रहानोपायतंयुव॥ अविनष्टानविनष्टान्यूपेना
नभिरक्षत्वस्माकंपुनरायतनादिति॥ यथेतंप्रत्यक्षस्मिदेशगार्हप
त्यपश्चिदिति॥ प्रदक्षिणंपात्यन्नाद्वनीयमुपतिष्ठते॥ ममनामप्र
थमंजातयेदपितामाताचक्षुर्नुर्यदये॥ तत्त्वविभूतिहपुनरममे

राम

॥ २२ ॥

तोस्तुवाहनामाविभरण्यन्नइति॥ प्रब्रजेदन्पक्षमाण॥ माप्रगा
मंपथावयं॥ अजायंतः सवेमाहि॥ इतिजपन्तारादग्निभोवाचोव
संजतः॥ पूर्ववद्वाग्यमने सदासुगः॥ असदन्पुरुषो॥ पथानमवारु
त्याकृत्वापरिसमातो॥ अपिपथागमन्नाहि॥ विंदतेवसुप्रत्येत्यस्मि
समित्याणिवाग्यतोऽग्नींज्वलतः॥ अवाभिकम्याद्वनीयमीक्षत॥ वि
श्वदानांमाभरेतोनातुरेणमनसा॥ अग्नेमातेप्रतिवृत्तारियाम॥ नम
स्तेअस्तनी॥ रुडपनमसाउपहसने॥ अग्नेयुंनस्तन्वः॥ सेमारण्यामृज
अग्निसमिधमुपनिधायोपतिष्ठते॥ ममनामतवचजानवेदोवाससाइ
वविवसानोचराव॥ तेविश्वोदक्षसेजीवसेवयथायथंनोतनोजातः॥

वेदः॥ ततः समिधो न्यादध्यात्॥ आहवनीये॥ अग्नविश्वेदसमस्म
 न्यंबसवितमः॥ अग्नेसंवाळमिधुम्रमभिसहजायउत्सादा॥ गार्हपत्ये
 भयमग्निगृहपतिगार्हपत्यः प्रजायावसवितमः॥ अग्नेगृहपतेफलम
 भिसहजायउत्सादा॥ दक्षिणाग्नेः॥ अयमग्निः पुरीघ्यो रयिमान्पुष्टिर्द
 नः॥ अग्नेपुरीष्याभिधानमभिसहजायउत्सादा॥ सर्वत्राययइदं॥ गा
 र्हपत्याहवनीयावीक्षत॥ इमान्मेमित्रावरुणाग्रहानन्तुगुपतेयुवां॥ अवि
 नष्टानविहता न्यूषेनानभ्यराशः॥ दास्माकं पुनसनादितः॥ अनुपस्विता
 मिश्वेषवासमापयेत॥ इहैवसंतवसंतवसंतं॥ नान्द्रावानामनसा
 वाविभर्मी॥ तिरोमासंतं माप्राहसी॥ ज्योतिषात्वावैश्वानरेणोपतिष्ठ

ने॥ प्रातिदशमग्नीनुपस्त्राय प्रत्यागमनेपुर्ववत्॥ इतिप्रवासनिधिः स
 गृहप्रवासप्रमत्तोनुसमागोपः कार्यः॥ सयथा प्रातरग्निहोवहोमतेगा
 र्हपत्यं प्रन्वाज्यसपत्नीकोअग्णादयंगार्हपत्येप्रतिनपेत्याणीना॥ अयं
 तेयोनिर्कलियोयतोजातोअरेचथा॥ तंजानन्ग्रःआमीदाथानोवर्ध
 यागिरः॥ इतिमंत्रेणारणनिष्ठयः॥ पाणिममागोपः॥ यातअग्नेयसिंया
 तनूस्तयत्यागहात्मात्मानमञ्जवसनिष्ठण्वनर्यान्तेपुष्टिणि॥ यत्तोभू
 त्वायजमामी॥ दयोनिजातवदोभुवआजायमानः॥ इतिपालीप्रताप्यः॥
 यज्जियान्संभारानादायजायापतीअरणी॥ संसृगमगृहमर्वादाग्राममे
 र्यादानदीमर्यादानातिशय्यगउन्ता॥ वसतिरुत्तानेनिधायमथेन॥ यदि

याण्योः समागेषु दा अरणीं संस्पृश्य मथयेत् ॥ ॐ प्रत्यवगोह जाननेदः
 पुनस्त्वदेव भो ह्येव हनः प्रजानन् ॥ प्रजां पुष्टिं रायि मस्मा स्तुभे त्वथाभन
 यजमानाय शो योः ॥ इति मथयेत् ॥ पाणि समागेषु मथयेत् ॥ अनायमाने तु
 पुनः पुनर्मथनारंभे मंत्र आवर्तं दत्तव्यः ॥ मथितमग्नौ शरावा दो प्रक्षिप्य
 प्रवर्त्यै ह्यस्यार्द्रपत्याघ्नने निधाय काले काले दोमादि कुर्वन् ॥ पत्न्या
 रत्नस्त्रलायां सपिंडानां नन मरणे चाशौचमभ्येयनमानः प्रवसे वेदये
 लो किकल्पं ॥ तदुक्तं संपदोः ॥ राजो दो वे स मुत्पन्ने न त ग मृत स तं के ॥ प्रवस
 न्निमातुं प्रः पुनराधानं मर्हति तथापत्यः पत्न्या च ऋसमादि याने
 न गमनेऽप्ये लो किकल्पं प्रायश्चित्तं चोक्तं त्रैव ॥ स्वराष्ट्रदृष्ट्यनंतार्गसमा

राम

॥ २४ ॥

रुत्पार्थयापुमान् ॥ यो न न यो जने ह्यमाप्तिं श्वे व निश्चयते ॥ प्रनामादस्य
 त्रयधं क्व वसं च नुष्ठु रान् प्रत्यक्षमेव हनन्त्वा न मग्निं नयेत् ॥ तत्र जा
 यापत्योर्वचन्य कस्यचित् आसनिर्गमितुं नये लो किकल्पमेवा ॥ त्रिको डमं
 इनेति नृनां याज्ञसो लो किकल्पमिति ॥ तेन लं याजिकतः कुर्वन् ॥ शुचो
 देशे मध्ये निधाय आसं त्कत्वा स्वच्छा नृत्वा पुनः आसनिरोधनं ह
 त्वाग्निमादाय गच्छेदिति भापस्तेवानां नैष आसनिरोधः ॥ तथा न्येनापि
 निमित्तनाये लो किकल्पं ॥ इत्तं व शत द्रव्यां ॥ विनाग्निं निर्यदापत्नी नदी
 मंबुधिगामिनी ॥ अति कामेन दाग्नीनां विनाशस्यादिति श्रुतिः ॥ तथा
 विहरण काले पत्न्या गृह्णन्मति क्रमणेन लो किकल्पं ॥ तदुक्तं त्रैव वि

हारकाष्ठे यदि कार्यदोषात्पत्नीत्यमीगानमतीत्यगच्छेत्॥ निःसंगयोमि-
 खलु नाशमेति गृहस्य सामात्रविवक्षितोर्थः॥ उदोगपमिश्रितुविशेषः
 विद्वान्नां स्वभार्याश्च स्त्री मामुल्लंघ्य गच्छति॥ होमकालादप्येतत्स्य पुनरा-
 धानमर्हति॥ तथा समारोपेन अभौ वमप्येव चामेवेतदाज्ञापयन्तं वा
 श्रुत्वा यनयोरुपावरोद्गणप्रत्यवरोद्गणमेथेन सनधिकारादप्येवैकिकत्व-
 मिति भट्टकमन्त्राकरैरुक्तं॥ दिनकरघोतनुः श्रौते कर्मणि तत्कार्यं स्नानः
 शुद्धिमवानुयादिनिवचनापथाअग्निहोत्रहोमादौ सधिकारस्तद्ददो-
 पि॥ अतः तन्मतेनाग्नौ लौकिकत्वमिति॥ तथा गतयोननदेशात्परतस्त-
 दाग्नौ लौकिकस्यादिति त्रिकांडमंडनः अयं स्वयमेव गृह्णते अग्निहो-

राम

॥ २५ ॥

त्रेविनश्याति॥ इति कारिकाकारः वीभायनमतेन निमित्तद्वयेभिः प्रा-
 यश्चिन्तार्थं विवेचिष्ये कार्यं॥ अथ प्रसंगादग्निहोत्रहोमप्रायश्चित्ता-
 न्युत्पत्तेः॥ अथातुद्गणप्रायश्चित्तं तत्रोद्गणप्रवृत्ते अपरेणाद्वर्त्तनीये
 कर्त्तव्यत्वादप्येव त्वेतेषां प्रायश्चित्तं॥ परमेश्वराप्रत्यर्थं अनुद्गणप्रायश्चित्ता-
 र्थमनोभ्योतिस्त्रयस्त्रिंशत्तन्तुवद्वयेनाभ्यासे तत्तुर्गृहीताभ्येन होम्या-
 मिदिति संकल्प्य अनुत्पुतमान्यं त्वं हं च तुर्गृहीता॥ मनोभ्योतिर्मुप-
 तामाभ्योतिष्ठिन्नं यत्तदसमिदं दधातु॥ या इष्टा उपसो निष्पुनश्चिताः
 संस्थापिमां दध्या एतेन स्वादा॥ मनसेभ्योति य इदं॥ अपाचतुर्गृहीतं गृ-
 हीत्वा॥ यत्र त्रिंशत्तन्तुवद्वयेन वीरेयश्मस्वभवा इदं ते तेषां छिन्नं

प्रत्येतद्वहामि स्वाहा घर्मो देवाः अप्येतु स्वाहा देवेभ्य इदं सर्वप्रायश्चित्तं च दुःखाविच्छेदस्तु नाविच्छेदसाध्यपउपसृश्य एषानेभ्येत्यादि होमो यं समापयेदिति संक्षेपतो नु हरणप्रायश्चित्तं भाष्यस्तं वसुक्तोक्तं ॥ आश्वलायनानामपि स्वसृजोक्तप्रायश्चित्तं कर्तुमशक्यत्वात् सृजो न शोक्तं कर्तव्यमिति ॥ आसदाश्च कुदीक्षितकृतप्रायश्चित्तसंग्रहकृतत्वात् सर्वोक्तमेव प्रायश्चित्तं ॥ तत्रोद्हरणादि आहवनीये समीपे कुशेषूपसृज्येत्यनेन उद्घोषाविद्याभाष्यमुत्पद्यतने के कं वतुर्गृहीतं पूर्वोक्तमन्त्राभ्यां दुःखा सर्वप्रायश्चित्तं विच्छेदस्तु तास्मिदाधानादि प्रतिपद्यते ॥ अथ होमकानि क्रमे प्रायश्चित्तं ॥ तत्रोद्हरणोत्तरं देवान्मानुषाद्यामायनवनादिका जर्तनाश्चेतदादे

शकात्कथनानि कान्तात्ययप्रायश्चित्तं कारयेद्दत्तमं कल्पयौनिकमायं दुःखं वतुर्गृहीत्वा आहवनीये कुर्यात् ॥ दोषावस्तर्नमः स्वाहा अग्नय इदं सर्वप्रायश्चित्तं च दुःखाविच्छेदमाभरन्त्यादि प्रतिपद्यते ॥ एवं प्रातर्होदशानादिकात्ययोप ॥ तत्र होमः प्रातर्घस्तर्नमः स्वाहा अग्नय इदं सर्वप्रायश्चित्तं चेति ॥ एवमाश्वलायनेऽपि ॥ तत्र उत्पतायन होम इति विशेषः अनुष्ठतश्चेतदानुकात्यायप्रायश्चित्तं ॥ तत्रानुद्हरणप्रायश्चित्तं न वसिष्ठः ॥ अथ होमलोपप्रायश्चित्तं ॥ यदि देवान्मानुषाद्यानि मिताप्रातर्होमस्य लोपः सायं होमप्राप्तश्चेतदा उद्हरणात्पूर्वदशकां लोपं काल्य होमलोपे सप्त होतार होष्यामीति संकल्प्य आहवनीयं घण्टीयलौकि

कान्यनुह्यं चतुर्गृहीत्वा महाहविर्होतेत्यादिअयास्यउद्गातेत्येते वाचस्पते
 हविर्धेनामन् विधेमतेनामाविधेस्त्वमस्माकं नामा वाचस्पतिमोममपा
 त्मादैव्यस्तनुर्मा मनुष्यः नमोदिवे नमः शिष्ये स्वाहा वाचस्पतये
 त्र्यण इदं सर्वप्रायश्चित्तं बहुलाविष्टुस्मरेत् तत्तत्तमग्निपरित्यज्यका
 लप्राप्त होमे उद्धरपूर्वकं कुर्यात् एवमएहोमपर्यंतं प्रतिहोमे मम होता अ
 नेक होमलेपेपि एक एव सतद्वाता होमशतके चित् आश्वलायनानां हो
 मलेपे मनस्वती होमः तत्र प्रयोगः देशकालकथनाने होमलोपे मनस्य
 त्याचतुर्गृहीतं होप्यामि आहवनीयं प्रणीय आन्यमुख्यस्तु विचतुर्गृही
 तं एह त्वामनो ज्योतिर्नृपताम्राज्यं मे विद्धि नैव जं समिदं दधातु याद

गम

॥ २० ॥

छाउपसोयाजनिष्ठाः संतनो हि हविषा घृतेन स्वाहा इति सूत्रपठि
 तमंत्रेण नृहति मनसं ज्योतिष इदं सर्वप्रायश्चित्तं बहुलाविष्टुस्म
 रेदिति विशेषः अथोद्धरणकाले गार्हपत्यो नुगुडेन शोष्या चेतयते
 ऽं प्रक्षिप्यायतनमाच्छाद्य घटिकामंत्रं प्रतीक्ष्य तत्राग्निं रुस्य घृते तनाग्नि
 नाउद्धरणादिकुर्यात् यदि नोत्पद्यते तदातिभ्य एव शामेभ्यो माथिन्यः
 अवशामे भावे भस्म नारणा संस्पृश्य मंत्रेन क्रियमाने यदि न जायते तदा
 लोकि काग्निमाहव्यगार्हपत्यायतनानि धाय घृष्णादानादि मार्जनात्
 होमं कृत्वा लोकि काग्निं परित्यज्ये पुनमप्येत् देशकालो संकीर्त्य अनुग
 तं गार्हपत्यं मुन्यादियप्यामीति संकल्प्य इति प्रथमं जज्ञे आग्निं स्वा

योनेरधिजा न वेदाः॥ सगायत्रियात्रिष्टु ना जगत्या देवभ्यो द्यमं वहतु
 प्रजानन॥ इति मंत्रेण मथित्वा जातमग्निं॥ अग्रे सन्नादिष्वेव्यं गमस्य
 सदमेकान्नायोर्जपत्याया॥ इत्यग्निमंत्र्या॥ सन्नाडिसि सारस्वतो लोभो
 समिधनामन्नादेवान्नपत्याया॥ उपसमिध नृणां गार्हपत्याय तने
 निधाय पूर्ववत् प्रणीय न पस्वते हि॥ इष्ट्यग्नौ मित्रादि होमः॥ सय
 था देशकोमौ संकीर्त्य गार्हपत्यानुगमननिमित्तं तपस्वते हि स्वाते
 मित्रादीन्होष्यामि॥ इति संकल्प्य लोविका न्यं संयेन नृणां गृहीत्वा
 क्रुहोति मित्राय स्वाहा॥ १॥ वरुणाय॥ २॥ अग्नये॥ ३॥ अग्नये व्रतपतये॥
 ॥ ४॥ अग्नये तपस्वते जन होम पावक वते स्वाहा॥ ५॥ अग्नये शुभये॥ ॥ २६॥

अग्नये ज्योतिष्मते॥ १॥ सूर्याय॥ २॥ भूस्वाहा॥ भुवः स्वाहा॥ ३॥
 वः स्वस्वाहा॥ ४॥ यथा हि गत्यागः कोनि देत होमो माद्वनीये इड
 ति॥ तदा दवनीयमात्रं प्रणायहुं लो मित्रादीं तं विमुच्य ध्वजदनाय
 ग्रिहो व होमकार्यः॥ अनु इत्ता नो गृह्या स्तमथ गार्हपत्यानुगमनम
 नानुगतिनिमित्तं पुन गन्धानमथ गार्हपत्यान्यथा त्वता वपि एक
 स्मिन् होमकाले अतीते पुन गन्धानं उदयास्तमया चैत्वं स्मृतं वध
 थायास्तु मेवापक्ष होमकृते प्रादुष्करण कालेप्येतदथो तत्रास्ती
 दयात्पुं वरुध्वं वाभ पुन गन्धानं॥ उद्वरणोत्तरं प्रधान होमात्प्राक् गार्
 पत्यानुगच्छेत्तदा दवनीयं दक्षिणाग्निं वा नुगम्य गार्हपत्यमस्मा

नानीत्यारणः संप्रत्यभिचादिहोमाप्राक् कृत्वा आहवनीये वा वाचा
 ॥ २९ ॥
 त्वा होत्रेति दुह्य एतं प्रविशानिदिति दक्षिणाग्निं प्रणीय ॥ अन्वमि
 रूपमामयमव्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः ॥ अनुमयस्य पुत्रावर
 ॥ मीननुधावाप्रथिवी आतताना ॥ इत्यनेन मंत्रेणाहवनीये प्रणीयाह
 वनीये एतपस्वती ॥ छिच्छानेमित्रादीन् दुह्वा होमं कुर्यात् ॥ प्रधानहो
 मांतरंतुनाहवनीये दक्षिणाग्न्योऽनुगमनं पूर्वोक्तप्रकारेण गार्हप
 त्यस्योत्पत्तिकुर्यात् ॥ अथ शिष्टहोमकर्मणस्तुलोपयवा प्रणयन
 प्रथिति प्राक् होमकालदाहवनीये तु गच्छेत्कालद्वये गार्हपत्यापु
 नः प्रणीयत्यातिष्मती ॥ छिच्छानेमित्रादीन् होष्यामीति संकल्प्याद

राम

२९

हवनीये मित्रादीन् दुह्वा कृतांतादाग्न्यहोमशेषं समापयेत् ॥ प्रण
 यनप्रभृति प्राक् होमकालदक्षिणाग्न्यनुगमनो ॥ एतं प्रविशानि
 गार्हपत्यापुनः प्रणीया दक्षिणाग्न्यनुगमने निमित्तं सर्वप्रायश्चित्तं
 होष्यामीति संकल्प्य आहवनीये दक्षिणाग्न्यो वा सर्वप्रायश्चित्तं
 दुह्वा कृतांतादाग्न्यहोमशेषं समापयेत् ॥ आहवनीये होमोत्तरं
 दक्षिणाग्न्यनुगमनं तस्योत्पत्तिः ॥ तत्कर्मणोऽपयवा ॥ यदि प्रमा
 द्वादि होमकालाहवनीयेनुगच्छेत्तदाऽदानमप्यगास्वादस्याहु
 ति गार्हपत्ये दुह्वा समंत्रं आहवनीये प्रणीय सर्वप्रायश्चित्तमाहव
 नीये दुह्वा प्रकृतिवदग्निहोत्रहोमः ॥ नानुगते छिर्मित्रादयो वा वि

शेषेण सामान्य बाधातः। एवं गार्हपत्यानुगते उदानः प्राणमप्य
 गास्वादेत्याहवनीये हृत्वा नित्यारणी भस्मना संस्पृश्य मथयेदित्या
 दि गार्हपत्यायनन निधाय सर्व प्रायश्चित्तं तत्रैव हृत्वा ततो दोमशयं
 समातिनीत्यत्राश्वितं। एवं दक्षिणाग्न्यनुगमने व्यान उदानमप्य
 गादिति गार्हपत्ये हृत्वा येन नित्यं स्यात् सर्व प्रायश्चित्तं दक्षिणाग्नौ हृ
 त्वा पूर्ववद्दोम समातिः। पूर्वाह्नौ हृतायां यथाहवनीयोरनुवातो
 स्तदायस्मात्काष्ठादीय उपशान्तस्तस्मिन् कले शक्यं भवन्तत्र
 क्षिण्य निधाय प्रकृतिर्मात्रं स्तब्धं निज्जिह्वी दग्धं दारावीथः स्वादेति
 मंत्रेण हृत्वा गार्हपत्यं दक्षिणाग्नौ हृत्वा आहवनीये चक्रं प्रता

राम

॥ ३१ ॥

प्यतस्यैव परिमृदुन परिषेवनपदार्थं प्राणां निश्चिन्तः तत्राग्ने
 रभावात्। आहवनीये दोमे कृते जग्यन्ते रनुगते नाप्यति स्तब्ध
 मणां शोषणं। जना ज्ञातव्यं व्रजयेत्। गार्हपत्यस्य तु सर्वा वस्त्रा
 यामनुगमने मथन्तं तपस्वतेषिर्मित्रादयो वा। अथाश्वत्थायना ना
 उद्दरणं कादगा र्हपत्योऽनुगते भस्मना रणी संस्पृश्य। इतो जज्ञे प्रथ
 मेभ्यो यानिभ्यो अधिजातवदाः स गार्हपत्या विप्रभाजगत्या तु सुभा
 वदेवेभ्यो हव्यं हवन्ः प्रभानन् इति माधित्वा गार्हपत्यं स्तब्धं भस्मा
 योऽप्यतदा यतनं गामये नानुलिप्य माधितमनि माधतनं निधाय
 हवनीये माजं प्रणीय पवित्राभ्यामाज्यमुत्पद्य पावित्रं वेधां विसृज्य

तदक्षिणाग्नौ जुहुयात्॥ अपोऽवर्तमाने गार्हपत्यानुगमनेऽपौवे
 कदेशं गार्हपत्यनिधाय प्रायश्चित्तं यजुर्भयप्रायश्चित्तं च॥ इत्यनुग
 तप्रायश्चित्तं॥ अथोपघातप्रायश्चित्तं॥ परिषेवनादोदविः प्रोक्ष
 णाक्षौ च नल्यंदेनोद्वेगपरिगुह्यते॥ उपघातप्रायश्चित्तं करिष्य
 इति संकल्प्य॥ पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिधतां पुनर्ब्रूयन्तो व
 सनीथयसैः॥ घृतेन त्वां तनुवो वर्द्धयस्व सत्याः संतु यजमानस्य का
 माः॥ इति समिधमादध्याह्नं॥ एवं मलोपहतो समिधाधानं सर्वप्रा
 यश्चित्तं च कर्तव्यं॥ तत्र द्वादशविधमलः॥ तेषां वसायुक्तेः शुभं राम
 ज्ञाम्बुविर्कृष्णविट् नखः श्लेष्माऽपूयिकास्वेदोद्वादशेन ॥ ३२ ॥

नृणामद्यादिति॥ तथाश्मज्जार्जनकुलपर्वकृत्वांशानुपुषीषस्य
 शपिदोपहतेषु यद्रस्य शनिशकृषिंदादावस्ति निनिर्गमनं नोप
 समिधनं सर्वप्रायश्चित्तं च॥ रजस्वत्यामहाचंडाळमहापतिनादि
 स्थनिपुनराधानं॥ इत्युपघातप्रायश्चित्तं॥ अथान्निदोषद्वयं
 पयमनोअधिश्चित्तं शरशब्दं कुर्यात्॥ समापपाप्मानमित्यभि
 याहवनीये सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा विष्टुस्मरणं कृत्वा प्रकृतिवद्वा
 ने कुर्यात्॥ आश्वलायनामपीदं समानं॥ तत्रोपघातप्रायश्चित्तं वि
 षाः॥ अन्निदोषद्वयमधिश्चित्तं केशकीटादिना व्याते तदा तत्सर्वं
 स्तुतिविशिष्याद्दवनीये प्राप्य तूष्णीं समिधमाधायाद्दवनीया

दुतरतोष्ठं भस्मानिः सार्यतस्मिन्सर्वद्वतंजु हुयात् ॥ मनसामेवमु
 चारयेत् ॥ एवमुनीतेष्वमेवप्रकारेण ॥ अग्निहोत्ररुद्रादी प्रक्षाल्या
 न्यदुग्धमानायाधि श्रयुणादिकुर्यात् ॥ आपस्तेवानां पृष्ठामि आय
 क्ष्मावः ॥ योश्चेमं ॥ इमेदुहन्ति ॥ इति मंत्राणां जपमित्यधिकं ॥ इत
 रसमानं ॥ यदि केशकीटाद्यपनतृशक्यं तदपनीय रुद्रादी गतं द्र
 व्यं प्रोक्ष्यते नैव जुहुयात् ॥ अपि वा तद्रव्यमष्कप्रक्षिप्य द्रव्यान्तरमु
 त्साद्य जुहुयात् ॥ तं दुह्यादिद्रव्ये घण्येवं ॥ अग्निहोत्रद्रव्ये अभिरुष्टे
 मित्रो न नान्यात्तयति ॥ ब्रुवाणां मित्रोदाधार एथिवी मुतधा ॥ मित्र- राम
 रुषिरानिमियाभिचष्टे मित्राय हव्यं घृतवः ॥ जुहोतन ॥ इति मंत्रेण ॥ ३३ ॥

समिदेकानाहवनीये हुवा सर्वपायाश्चितं विधुस्मरणं वक्तव्यं
 त ॥ आपस्तेवानामप्येतदेव स्वसूत्रे अनृत्कवात् ॥ अग्निहोत्रद्रव्य
 मुद्वासनकांठे विष्यदेतत्तदा विष्यदेतमात्रमादाय ॥ मही योः द्र
 थिवी ॥ भरीमानि ॥ इति मंत्रेणाहवनीयस्य भस्माने निनीयत रुद्रा
 दी गतेन होमं कुर्यात् ॥ विष्यदेतन्नाग्निं भूमिं वा प्राप्नुयात् रुद्रादी
 गतमपि दुष्टं तद्रव्यमष्कत् ॥ द्वा प्रक्षिप्याग्निहोत्ररुद्रादी प्रक्षाल्या
 न्यन्यमाना नीयद्रव्यं जुहुयात् ॥ इति हविर्व्यापति प्रायश्चित्ता
 नि ॥ अथ स्कन्ना प्रायश्चित्ते ॥ यदि दुह्यमानं स्तं देतत्तदा यद्येदं
 दुग्धं एथिवीमसकयदोषधार्णव्यसरयराप ॥ पयो गृहेषु पयो

अधियासः पयो वस्त्रेषु पयो अस्तु तन्मायि ॥ इत्यनिमं ॥ समुद्रं व-
 प्रदिणामिन्यां योनिमपि गच्छत ॥ अउद्रः प्रजयाभ्यासं मापरो
 सचिमत्पयः ॥ इत्यन्दि रभ्युक्ष्य सर्वं प्रायश्चित्तं दन्वा शेषेण होमः-
 यजमानपत्यो रागामि होमका लाद न शनो सर्वस्वं दनेन्यो दुग्धा
 होमः ॥ रुडा ला अयोग्या चिदस्य नादाय स स्फुत्यत स्या दुग्धा होमः
 भिन्ना मस्तु प्रक्षिपेत् ॥ अथ तस्य दशा व रुडा भवति दुग्धमानो ॥
 दुग्धा ॥ १ ॥ दियमाणो ॥ २ ॥ दतो ॥ ३ ॥ अधिश्रयमाणो ॥ ४ ॥ अधिश्रितो ॥ ५ ॥
 द्योस्यमानो ॥ ६ ॥ उद्दामितो ॥ ७ ॥ उन्नीयमानो ॥ ८ ॥ उन्नीतो ॥ ९ ॥ एनास्व
 रुडा सः असर्वस्वं दनेन्यो कः स्वः न प्रायश्चित्तं दत्वा वशिष्ठेन

राम

॥ ३४ ॥

वयथा कथं नि होमः ॥ असर्वस्वं दनेन्यो न प्रायश्चित्तं विधावा न्यो
 दुग्धा होमः ॥ एवमन्ये द्रव्ये तदानी य होमः ॥ चतुर्वर्तीनां चतुर्थी
 प्राक् स्वं दनेन्यो चिगतं रुडा व्यामानी य पुन रुन्ना य होतव्यं व
 तुर्थो नयनो नरं नर्वस्वं दने ॥ अस्तां घोः पृथिवी मस्तु नृपभो
 युवागाः स्वः नेमा विश्वा भुवना स्वः नो यज्ञः प्रजनयतु ॥ अस्ता
 न न निघ्नान् न्या स्वः नान्नायते नृपा ॥ स्वः नो यज्ञं प्रजनिषी महि
 इति स्क् न् न भिमं न्य उन्नं भयं पृथिवीं मिषां दं दिये न भः ॥ उद्दो
 दिय स्य नो देही शानो विसृजा दिति ॥ इत्यन्दि रभ्युक्ष्य पुन रुडा
 ला त उन्नी य होमः ॥ असर्वस्वं दनेन्यो स्क् न् न माधमं न्नाभ्युक्ष्य पूर्वो

कर्मत्राभ्यां ततः शेषेण होमः॥ भक्षस्पृशोपः॥ तदेतत्सुवमाय
 स्कंदने॥ स्कवा इनेतुन प्रायश्चित्तं॥ उनीनं स्त्राली मतं चोभयस्कं
 दनेतु स्कन्नाभिमेवणाभ्युक्षणं कृत्वा पुनरग्न्याग्ना होतव्यं॥ ना
 यापस्यो रनशनं च॥ उर्वतरिशं वीहीत्याग्नेयदश होतु समातिपर्यं
 तं यादित्युचो देशे स्कंदनेतदा स्कन्ने प्रदेशे उपविश्य स्कन्ने पुनः स्नः
 चिं गृहीत्वा॥ तदेव यादकी दक होतव्यं॥ मार्जनं ते पुनर्धुं आदाना
 दि होम कृत्वा दृष्टिरसीत्यपामुपस्पर्शनं कृत्वा नुह्यो सकृद्गृहीत्वा
 अवतंती होवरुणं कृतानि॥ इदुतमं॥ येस्यामत्याहेति मंत्राभ्यां हु
 त्वा होम शेषं समापयेत्॥ अथुचिदेशे स्कंदने अस्नानित्यादि प्रा

राम

३५

यश्चित्तं दधाय वारुणा॥ कामेका हुती हुत्वा पुनः स्त्राली तदुनी
 य होम शेषं समापयेत्॥ यतमानपस्यो रनशनं॥ वदश होतु न
 माप्स नंतरं प्राक् कुशमसीपे सादनात् स्कन्ने स्नानाभि मर्शना
 दि कृत्वा स्कन्नाशि ऐनेव होमः॥ ना व स्कन्ने द्रव्य पुनः ग्रहणं॥ सर्व
 स्कंदने अभिमर्शनादि कृत्वा ममं कृतमन्यद्रव्यं शिष्या होमः का
 यः॥ यादिदं भेषु साद्यमानं स्कंदनेतदा सर्व स्कंदने व स्कन्नाभि मर्श
 ने कृत्वा स्कन्ने स्नानं कसमीपे अन्युत्सजानी यद्रव्यं स्पृशित्व हो
 मः॥ दर्भेषु स्त्रापितं पूर्वाहुते पर्व स्कन्ने अभिमर्शनादि कृत्वा स्क
 न्नाशि ऐने होमः॥ सर्व स्कन्ने अन्येन स्त्राली मानी यत वैशोनी

यमोदो नः॥ स्क्रुगादानादाभ्युदोमात्पूर्वपादिस्क्रुन्नेनत्रकेशवि
 कारेनित्यत्वेनपुनर्होममिच्छन्ति॥ रुद्रदत्तविकल्पेनेच्छन्ति यदि-
 क्रियतेनदापूर्ववत्कृतव्यः॥ पूर्वाहुतौ हुतायां अविशिष्टं यदि स्क्रुद-
 त्पूर्वाहुतौ मर्चवापनेनदाग्नात्यास्त्रिभु-नीया॥ यत्र वेत्थवन
 स्पते देवानां गुह्यानामानितत्रहव्यानिगामय॥ इति वानस्पत्यय
 र्नाममिधमाधाय॥ उत्तराहुतिं हुत्वा पुनर्होमं च कुर्यात्॥ अथ आ-
 यनानामप्येवं॥ अस्यावशिष्टे तेनैव होमः॥ स्क्रुवमात्राद्नस्कृद-
 ने सर्वप्रायश्चित्तमव॥ भस्म कुर्यादौत्स्वदेने विशेषः॥ भस्म न्यत्रो-
 दविधाने धान्ति॥ णपि वदिपि॥ कूर्चविप्रस्य पाणो च स्क्रुन्नेन

पानविधत इति॥ तदुन्नादिपयोव्यतिगितकटिणद्रव्यस्वदेने
 अथ रायनानां॥ देवाजनमग्न्यन्नस्तस्यमासा एव नुवर्द्धतां॥ भू-
 तिर्द्युतेनमुचनृपजोयजपतिमहं यः॥ भूपतये स्वाहा भुवनपतये
 स्वाहा भूतानां पतये स्वाहा यज्ञस्य स्वागमयो न्मयाभि मया प्रतिमया
 इत्यथ स्क्रुदद्रव्येनेन स्क्रुन्नेनिसृश्य सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा स्वा-न्नद्रव्य
 मस्तु निश्चितं॥ आपस्तंबानामप्ये तदेवने हुत्वादिद्रव्येषु विद-
 न्येन भवति॥ मायं होमं सूर्याज्योतिरिति प्रमादां मंत्रपठितस्वागश्च
 कृतस्तदा स्क्रुन्नेन पुनर्होमः॥ एवं प्रातः॥ इति स्क्रुन्नेन प्रायश्चित्तानि अ-
 थाग्निहोत्रेन रागमने आपस्तंबानां॥ अग्निहोत्रे अथिथितेन राय

दिग्भागेन दागार्हपत्यादस्मिन् गृहीत्वा गार्हपत्यादाहवनीयपर्यन्तं
 देविष्ठमित्यनेन भस्मयेत्त्वा कुर्यात् ॥ तेनैवमंत्रेणा भस्मनाशुनः पदं
 प्रतिर्वपेत् ॥ सर्वं प्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ उद्घासनाद्धं पूर्वोक्तविधाय
 उदकेन प्रोक्षणं गौराक्रमणं चाधिकं ॥ एवं मार्जारमनुष्यगमने च ॥ आ
 श्वलायनानामग्निद्वये कुशे प्रपमादिते तगन्धापुहो वागळे
 न दागवातिक्रमणं शुभो गमने भस्मनाशुनः पदं पुरयो देविष्ठुर्वि
 चक्रमश्नितं मंत्रेण ॥ प्रतिपदं मंत्रः भस्मधारामुदकधारयते तु तेन
 निति मंत्रेण गार्हपत्यादाहवनीये पर्यन्तमग्निद्वयोक्तं कुर्यात् ॥ प्रतिधा
 रणं मात्रावृत्तिः ॥ आहवनीयमनुगम्य पुनः प्रणीय ॥ यदग्रे पूर्वप्रदि

तं पदं देते गृह्यं स्वर्गमित्यन्तानां ॥ तत्र यदि श्वा मनुष्यं वैतो मन्
 रुज रक्तमन्या वा जवत्या ॥ त्वमग्ने सप्रथा जमिनु द्यो होता वरेण्यः ॥ त्व
 या यज्ञो विनन्वते ॥ इत्येतास्यामुपल्लास्य क्षपिदो न होमं माप्या ॥ अं
 तरागमनजन्यदोषपरिहागर्थं पाथिरूनी ॥ दिग्भागेन पूर्णाद्वा ते होष्या
 मि ॥ इति संकल्प्य आहवनीये विरुत्य आन्यमुत्सृज्युश्चि वतुर्ग
 ह्वा तं गृहीत्वा ॥ अग्नये पथिरूते स्वादेत्याहवनीये ह्वा सर्वं प्रायश्चि
 त्तं यथा शक्तिः दक्षिणादानं विष्ठस्मरणं च कुर्यात् ॥ मार्जारगमने य
 वे ॥ इत्यन्तरागमनं प्रायश्चित्तं ॥ अंगारपरिगमने प्रायश्चित्तं समाप्ति
 पर्यन्तं स्त्रियोग्यस्तदापरिवाजपतिः ॥ कविरग्निर्हव्यान् क्रमात् ॥

दधद्रानानिदाशुपेइतिभिः प्रदक्षिणी। अन्यद्वन्द्वेन एकपरकृतए
 कं नृतीयेन न्योतिषा संविशस्वा संवेशनस्तनुं चारुरधिप्रियदेवा
 नां परमेजनिनेइति मंत्रेणायतने प्रक्षिप्य सर्वत्रायश्चिन्तं कुर्यात्
 इदं वाहवनीये एव नान्याग्निषु। अन्येषु नृष्टो प्रक्षेपे सर्वत्रायश्चि
 तं नान्याश्चलायना नानुपगिवानपतिः कविगतिपारिकमणवर्न
 जग्निहोत्रहवणीमिषेततदा न्यामादस्य तया हृत्वाभिन्ना मग्निहो
 त्रहवणीमाहवनीये प्राद्वेडो प्रत्यक् पुष्करं प्रास्य सर्वत्रायश्चिन्तं
 नुह्यात्। एवं सर्वेष्वपि वानस्पत्येषु। अन्यस्मृडा न्यादिभ्यश्चानि
 त्रेनुअपकृत्यागः। आहिताग्निः प्रातरग्न्यातोऽग्निहोत्रं नुह्यात्

गम

३६

तदाग्नयेवरुणायाष्टा कपाऽनिर्वपेत्। नोअग्नेसर्वं नोअग्नेइति
 वा न्यानुवाक्ये पूर्णा इति वा नुह्यात्। ययस्तमिते तस्तमिते नो
 न्याहोमे भवति तदा तस्मिन्नेवाहवनीये पुनर्होमं कुर्यात्। होमो
 तरेयतमानो गार्हपत्याहवनीया नुपतिष्ठते भवन्तं नममनसो
 मघन इति। एवं प्रातः। इदित होमिनो। अनुदित होमिनो। इदयो न
 र्पुनराधानो। ययग्निहोत्रहोममध्ये प्रहणं च तदा सूर्यं ग्रहं च पर
 णाहवनीयं कुर्यात् सादृश्येन होममध्ये प्रहणं च न्यहोपपरिहारा
 र्थं इदं चेतमसम्पगिदुःखं जानवदसं चित्रं देवानामित्येते मंत्रे रा
 ज्याहवनीहोम्यामीतिसं कल्प्य पूर्वोक्तमन्त्रेहृत्वा सर्वत्रायश्चिन्तं

छुस्मरणं च कृत्वा एपाते अग्नेः यादि प्रतिपद्यते ॥ आश्वलायना नामय्येवं
 ते प्राज्योत्पवनमाधिकं ॥ प्रायश्चित्तसारे चंद्रप्रदेपादा ॥ भाषाकारमते च
 द्प्रहेनवो न बोधमादित्या इत्येताभ्यामाभ्या हुतिद्वयं सर्वप्रायश्चित्तं च वि
 छुस्मरणं च ॥ अग्निहोत्रहोमेयदमेयानि कानि चैवेकपसमिधनाद्
 ध्वं माहवनीयहोमात्पूर्वयदियतमानोऽपि यापिवेक्ष्यता ॥ यत्नेन यत्पुरु
 षप्रायविशेषविद्वांसस्तत्कृमाकचनगः ॥ रुधी घृताः ॥ अदितेरना
 गाच्येना ॥ सिसिश्चतविधगन्ते ॥ यथा हतदसतो गौर्यं चित्पदिषिता
 ममुं चनायजत्राः ॥ एवमत्यमत्वा त्रमु च व्यहः ॥ प्रातार्यमेव न गन्तव्यं
 युः ॥ इति द्वाभ्यामाहुतीर्नुहुयात् ॥ जपे द्वाहोमेवि च स्मृत्कृदेवता उपस

गाम

॥३०॥

मिधनात्पूर्वं वेतसात्तत्तृतीष्टिः पूर्णाहुतिर्वा ॥ एवं यत्किंचिदंगोपे
 मुन्नयने न्यूनादिकभावे मंत्रादिकया विपर्यासे कर्तव्यविपर्यासे यजमा
 नपत्योरसन्निधानं व्रतं गोपे माजारादिनामंलग्नमनेभ्यस्मिन्नेजा
 ते दोषेनाज्ञातं ॥ पुरुषसंमितो न यत्साकं ॥ त्वमग्ने व्रतया ॥ यद्दोषं
 प्रामिनाम ॥ त्वेनो अग्ने ॥ स त्वेनो अग्ने ॥ व्याहृती ॥ अजपे तसर्वमागता
 सि ॥ विछुस्मरणं च ॥ आश्वलायना नामं कर्ममंत्रविपर्यासे यद्दोषो देवा इह
 चाहोमः सर्वप्रायश्चित्तं विछुस्मरणं च ॥ इत्यग्निहोत्रप्रायश्चित्तानि
 अथ प्रसंगादर्शपूर्णमासेष्टिप्रायश्चित्तानि ॥ तत्रादौ जन्वादि तत्रायश्चि
 त्तं ॥ अथापस्तंवाश्वलायनयोः समान एव जन्वाधानानंतरमाहवनी

योनुगच्छेत्तदाअन्वाहितमाहवनीयमुत्पादयिष्यामीतिसंकल्प्य आ-
 यतनस्तुभस्मदूरीकृत्यतदायतनं गोमयेनापलिप्य अन्वाग्निरुपसाम-
 यमख्यदन्वहानिप्रथमोजातवेदाः अनुसूर्यस्यपुरुषाचरन्मिननुया-
 तापृथिवीं जेततानशतमेव्रेणान्यमाहवनीये प्रणायमभूरिति मनसा य-
 जमान उपतिष्ठेत्॥ असंस्कृतमान्यंस्कवेणाहवनीये कृहोति॥ योजा-
 स्मिन्देववीतयेहविष्माऽआविवासातिनस्मेपावकमृदयमादा॥ अ-
 प्रयेपावकाइदं॥ ततोनुह्रांसकृद्दृहीत्वाइदंविष्णुः सरेमादा॥ वि-
 ष्ववइदं॥ सर्वप्रायश्चित्तंहुत्वाततोयजमानोजपति॥ अग्नेव्रतपतेव्र-
 तंवाग्म्यामितच्छक्रेयं नन्मेराभ्यन्ता॥ वायोव्रतपते॥ आदित्यव्रतप-

गाम

४०

पते॥ सम्राडासिव्रतपाजसि॥ ध्याममिति॥ यादिगार्हपत्येनुगच्छेत् त-
 दातन्दस्मनारणासंस्पृश्यत्छीमाथित्वायतनेनिधायभूरिक्कपस्तुडाय-
 पूर्वबहुत्वायजमानोपस्तुडानांतं समानं॥ दक्षिणाग्यनुगमनेयोनित-
 त्वाद्यभूरित्यादियजमानोपस्तुडानांतं समानं॥ प्रणयनानंतरंअन्वाधा-
 नाप्राक्दहवनीयानुगमनेदेशकाकथनांतं प्रणयनानंतरं एताहवनीया-
 नुगमनेमसर्वप्रायश्चित्तं होष्यामीतिसंकल्प्य असंस्कृतान्येनाहवनी-
 येसर्वप्रायश्चित्तंहुत्वात्॥ एवंदक्षिणाग्निरपिगमनेतेधेनान्निषु-
 अग्निसोमहोमामध्वादि॥ नान्यप्रायश्चित्तं॥ पिंडापितृयज्ञेएकोऽसु-
 कनाशेसर्वप्रायश्चित्तंहुत्वापुनर्दक्षिणाग्निराहरणं॥ अभागिनीमु-

आर्यानिर्वापेत संसृष्टयमुक्तेऽप्येकापुनर्भागिन्येनिर्वपसर्वप्राय
श्चित्तं वा एव द्रव्यव्यत्यासेन द्रव्ययसि न्यनिर्वापादिपुनर्यागः एवं
निर्वापविस्मृतौ अंतरितप्रायश्चित्तं यद्देवामसर्वप्रायश्चित्तं च कृत्वा
पुनर्निर्वापं कुर्यात् ॥ एवं प्रोक्षणादिमंत्रेण देवताविषयसि सर्वप्रायश्चि
त्तं दैविः प्रोक्षणादिमंत्रकृत्वा नृयाजार्थ्यदाभाषणं कृतेन द्वायद्वे
देव्याहुतिं नुहुयात् ॥ यदि प्रणना आपो भूमौ निःशेषं वापते मुक्षो
पंचागच्छेत्तदा संवापात् पूर्वचेतदा आपो हि द्येति तिष्ठतिः पुनर्यदी
त्यानंतम आप इत्याज्याहुतिं नुहुयात् ॥ स्तनाप जेपेण प्रायश्चित्तं शि
ष्टेनैव संवाप कृत्वा सर्वप्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ संवापनादूर्ध्वसर्वप्रायश्चि

राम
४२

तमेव दर्शपूर्णमासादौ दैविः प्रोक्षणां कुर्यन्यप्रग्निभिः प्रोक्षेत तदा पु
नस्त्वा न्यनयासमिदाभानं कुर्यात् ॥ एष धानाया कृयादिक पात्रानाम
न्यतमभिघेतत् ॥ तत गा यत्यानां शताक्षर्यामं भेदे मिदं नितं संधानवैर
द्रव्यैः संधाय एपरिगार्दपत्ये धारयित्वा तयोपर्याज्येन मानोज्योतिर्नु
षतामिष्ट्याहुतात् ॥ आभ्रणाभिमर्म्मिमगात्मातामातरमप्यगात् ॥ नृ
यास्मत्पुत्रैः पशुभिर्योने द्वादिमभिषत्ता ॥ इत्येनेन नामिमंत्रेण कृते ॥ अ
भिन्नोपमोर्जा रदान्यत आर्तस्तदगन्तुनः इध्मावेदिः परिधयश्च स
र्वयज्ञस्यायुरनुसंवरति ॥ इत्येकप्रक्षितिपेतो न्येकपालमाहृत्या
सादनाभिमर्गने प्रोक्षणादि कृत्वा त्रयश्चि ॥ शतं न वदति कपालं वा

क प्रयुक्ते प्रक्षिपन् ॥ इति हतेषु कपालेषु यदन्यत्रियेतदा गायत्र्या वा
 शनाश्रयेत्यादिना संधानादि अप्स प्रक्षेपान्ते कृत्वा ॥ अन्यत्कपालमा
 दस्य भिन्नस्य कपालस्य स्तान्नेत्रयस्त्रिंशत्तन्त्रश्लोकपदध्याना ॥ क
 पालमाधिश्रयणात्पूर्वमिदं तन्त्रं दद्यात् ॥ तदा महीधोः पृथिवी च नर
 तिस्रुवा इति जुहोति ततो विधिना त्यक्तत्वात् ॥ मुषधाय पुरोडाशमधि
 श्रयणादिक्रमेति ॥ पुरोडाशोद्वासं नानंतरभेदनेनाशेषा सर्वत्रायश्च
 तमे वी ॥ आश्वलायनानां तु कपालयादिभिद्येतदा गायत्र्या वा शना
 श्रयणा संदधाना मंत्रेण संधाय ॥ अभिनो धर्मो जीरादासुर्यत आर्त
 स्तदगम्युतः ॥ इधो वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्याधुरतु संतरन्तु ॥ न

यस्त्रिंशत्तन्त्रो यावितन्त्र इमे यज्ञं संधाय यजंतो नो निश्चिद्रं प्रतिद
 ध्माय जत्र स्वाहाय ज्ञे अप्यनुदेवानिति मंत्राभ्यां लोके प्रक्षिपेत् ॥ ततः
 सर्वत्रायश्च तं ॥ एवं आदिभिरवलीलाभिः अशुचिद्वयस्य प्राणिभिर्ना
 निवाभूमिभूमिमगान्तामातरमप्यगतिः ॥ भूयास्मपुनः पशुभिर्यो
 नो द्वे विसमिधतमिति जन्तुः प्रक्षिप्य सर्वत्रायश्चित्तं नो ॥ दर्शपूर्णमा
 सयोरन्वाधानदिने यदि पत्नी राजसूया तदा तामप रुध्ययागं कुर्यात्
 तत्र योऽं वेदेऽप आदुगये स्थापयेत् ॥ त्रिषे पत्नी सन्नत्येति लुप्यते
 तेजासीत्यधि श्रयणं तजसे त्वो धपादानं च लुप्यते ॥ पत्नी संवधमुप
 स्तानादि होतृकर्म च पूर्णपात्र संवधिलुप्यते ॥ संपत्नी होमश्च विधे

यः एवमिष्टं समापयेत् ॥ नैतोक्तं तु गमने अमुहमस्मिन्नायं चौर इत्यथिवा ॥
 इह समाहृत्य कांतं वेदसे भवादहसदरेनोदधावहेतुपुरमेतु प्रायवेन वैरा
 यस्योपायस्य प्रनाम्नायस्य वीर्यायेति आख्यायो ॥ विष्णुर्वा निमित्त्यादित्र
 योदगाभिरभिमतं व्यहिरुयतामुपेयान् ॥ बह्वर्कनीकस्य पत्नी ॥ कर्माण्य
 न्याभिः कुर्यात् ॥ एवं सतायां सतकांत एनेष्टि ॥ एवं विकृतिषु अन्वाधा
 नादूर्ध्वनामपकृष्येव यागान्तः प्रागनारंभः ॥ प्राषिते यजमाने ब्रह्मे हनि
 क्रतुमतीने तदापेक्षमेहनि त्यागः ॥ प्रथमापिंडितृताय जारं भेयदिरज
 स्य नानदादर्शांतरं सतहोनारं हुत्वापिंडोपनृत्य जारं भः ॥ द्वितीयादौ न
 प्रतियंधः दर्शपूर्णमासादिषु पवित्रकरणादूर्ध्वं ब्रह्मे प्रतिपत्तिप

गम
॥ ४३ ॥

यंतं यदि मध्ये पवित्रं नथेत् तदापि विवृणुइति पवित्रं उक्तानि चोम
 नमा इत्यादि रनुमृष्यते न पवित्रं काये कृत्वा दष्टिं समाप्य पुनः प्रणयना
 दि प्रायाश्चकार्यं ज्ञानये पावित्रेण कपालं निर्वपेत् ॥ अशक्तौ तस्मिन्नेव
 शितं त्रेषधानयागस्यैवं वतुर्गृहीतमान्यं कृत्वा नदाय अत्रये पवि
 त्रं तस्मादेति पूर्णाहुतिं हुत्वायात् ॥ दर्शपूर्णमासयोरन्वाधानंतरं प्रधा
 नयागस्यैव यादियहणं स्वानं दापुर्वाकं मग्निहोमकं कुर्यात् ॥ एवं व्य
 हसाम्यायां विकृतावपि ॥ इष्टिमध्ये भये समुपस्थिते यत इंदं भयामहे
 स्वास्ति दाविशस्यति शितिद्याभ्यां हुत्वा कर्म समापयेत् कर्तुं मशक्यं न
 रसमागम्य कांतं नरे विध्रेष प्रायश्चित्तं कृत्वा पथि कृत्युखेनोष्टि कु

यांत ॥ नृदेदीनां दारुमयाणां काका कपहंतौ तक्षणे मुहोदकेन
 शाळनमत्रापि ॥ अमेध्यादिभिरस्य तोषदत्तौ त्यागशालं च मयादीना
 मपि ॥ अंतरामनुष्यमार्जारादिगमने सर्वप्रायश्चित्तं ॥ आज्यस्कंदने
 निर्वापादिस्वृग्गतान्यान्यानां न्यतस्कंदेयुक्तदोषां जभगमन्यजस्त
 तोमायज्ञस्यासी गग ॥ ३ ॥ पितृजनमगन्यजस्ततो मा ॥ तु ॥ गपंचमना
 जनमगन्यजस्ततो ॥ तु ॥ ३ ॥ दिशोजनमगन्यस्त ॥ तु ॥ ॥ आपाजनमगन्यजः
 ॥ तु ॥ ॥ ओषधीर्जिन्यमगन्यजः ॥ तु ॥ ॥ वनस्पतिजनमगन्यजः ॥ तु ॥
 इत्येतेऽसमिस्कंदने पुनराज्यस्योत्पत्तिः ॥ किंचिच्छेदेनोत्पत्तिः ॥ स्कन्ध
 प्रायश्चित्तमेव ॥ वर्दिषादौ स्कंदनेन प्रायश्चित्तं उक्तं न शतद्वयं ॥ भस्म

गम

४४

न्यग्नौ दधिधानं वेद्यास्तापो विवादीपि ॥ कूर्चो विषस्य पाणो चेत्स्कान
 दोषेन विधत्तति ॥ अथपुगेडाशं वेदेन नस्म प्रमृज्येत्येतदाग्न्यपाः
 त्यागप्रतिशपयति ॥ त्यंनेपुगेडाशमुद्रुतेन पनेत् ॥ स्फुटेद्वातदापुगेडा
 शं न छकृदनिवामादायाकमुसतसि किमु ॥ नोपशान्तः शान्तिरिहा
 गदिअघोगेयज्ञियोभूत्वासीदसदनस्य मामीदसदनं स्व ॥ इति मंत्रेण
 वर्दिषिनिधाय ॥ माहिंसीदेव प्रेरिन् आन्येन तेजसा न्यस्यमानः किं
 चनरीरिषः ॥ योगश्चेमस्वशांत्या अस्मिन्नासीदवर्दिषिदस्यमिमेवका
 ले सर्वप्रायश्चित्तं कुर्यात् ॥ इदं चाथ लायनोक्तमापस्तंबानामपि स
 मानं स्वमन्त्रे अनुक्तं वात ॥ अथाग्न्यघ्ने चानुर्मास्येषु एककपालदो

॥ ४५ ॥
 मात्पूर्वकं देवार्थावर्तनवा प्रजापतेर्वर्तनमनुवर्तस्वानुवर्तरेस्तु
 ध्यामि गोत्रं च स्वैरनुमर्तैरुपैः ॥ अनुप्रजया न्विदियेण देवानाय
 ज्ञमनुधानयेत् ॥ इति यथाकृत्वापयति ॥ तं यजमानानुमन्त्रयते प्रतिक्षये
 प्रतिनिधामि राक्ष प्रत्यश्वेषु प्रतिनिधामि गोषु ॥ प्रतिप्रजायां प्रति
 निधामि भव्ये ॥ विश्वामन्याभिवात्य धनं दस्यस्यामधिश्चितं दिव
 विश्वकर्मणेऽथियं स्वाकरन्नमः ॥ इति मन्त्रेण आस्काधोऽथि
 वीमस्कात्पुनोयुवागाः ॥ स्फुल्लेमाविश्वामुवनास्फुल्लोयजः प्रज
 नयतु स्वाहा ॥ यावाऽथि वीभ्यामिदं अस्मानजनिप्राजन्त्यास्फुल्ल
 ज्ञायते यथा ॥ स्फुल्लोयजः प्रजनिषीमहि स्वाहा ॥ यावाऽथि वीभ्या

राम

४५

इति द्वे जादुतिर्जुहुयात् ॥ होमादुर्ध्वं यदि हतः पयार्वावर्ततन्मुवायेण
 समं कुर्यात् ॥ पुनोडाशादि अमेध्यदेश उद्धृतं त्वक्फले दानं दक्षिण
 क्षिप्य पुनरादि दानं दक्षिणादानादिना दक्षिणान्तं कृत्वा सर्वप्राय
 श्चित्तं दत्त्वा यागे कुर्यात् ॥ अमेध्यदेश क्षणं देवकृतं यत्र प्रसक्तं
 नाशमिषते दक्षते पिवा ॥ चंडालभ्युपितं यत्र यत्र विच्छादि संगतिः
 एवं कृत्वा घंसं युक्ता अमेध्या भूमिप्रकीर्तितां शतं ॥ एवं भूतं दातुं दुष्टं
 मिच्छन्त्यते ॥ तदस्मात्प्रक्षिप्य यथा तं प्रायश्चित्तं कर्तव्यं ॥ केशादिषु
 तितेषु तद्देशमुद्धृत्य गार्हपत्यं भस्मतत्र प्रक्षितेन यागे कुर्यात् ॥ आ
 मिश्रायामेकदोहनाद्येतेषु न रुत्याय यागेऽभयदोहनाशे आन्येन

यागः वाजिनेभ्याज्यमेव प्रतिनिधिः तत्र सर्वत्र सर्वप्रायश्चित्तमात्रं
 न सानाप्रायश्चित्तं ॥ प्रधानयागत्पूर्वहविः केशकेदादिनादुष्टम
 पद्धतं वा तदपद्धतं हविरप्यप्रक्षिप्य सर्वप्रायश्चित्तं कृत्वा पुनस्त-
 स्मिन्नेव प्रयोगे तदेव हविर्निर्वाप्य प्रभृति संपाद्या नैरदुष्टैः सह
 यजेता प्रधानेति हतेन पुनरुत्पत्तिः ॥ शिष्टकृतादिशेषमाज्येनैव कु-
 र्यात् ॥ नृत्वाग्दीप्तमवदानं व्यापन्न नष्टं वा पुनरायतनादवदायया-
 गः कर्तव्यः ॥ सर्वप्रायश्चित्तं वा ज्वरतंडुलादिषु आपिष्टकरणात् प्र-
 क्षालनेन शूद्रिणा पाकादूर्ध्वयागः अयं नोपहतो ॥ अय्योपहतो
 प्रोक्षणादिदिना शूद्रिणा एवमाज्यगहितानां सर्वेषां नाशो भविष्यति ॥ ४६ ॥

राम

॥ ४६ ॥

करणाद्याज्यमेव तारं स्कृत्वा दूषणं याजमानं मनुमं वणं कृत्वा च
 तुरवतेन सर्वयागे समाप्य पुनस्तेष्ववाचिष्यत्यामिष्टिं यथा पूर्वक-
 र्यात् ॥ असर्वनाशेयन्नष्टं न तदेवोत्पाद्ययागः ॥ व्यापन्नं जले प्रक्षि-
 प्य रुक्ते वा ॥ यदा पुगे दायाद्यप्यक्ष भवेत् दातामिष्टिं समाप्य दक्षिणा
 नोचतुःशगवमोदनं पक्वायतुगे द्यात्प्रणान्नो जयेत् ॥ तेष्वेको भा-
 र्गवोनियतः ॥ अयमपघ्नो दोषः सान्नाय्ये आज्ये न नाजितत्र सर्वप्रा-
 यश्चित्तं मया ॥ आश्वलायनानामपि हविरपके समानां ॥ हविष एकदे-
 शे दग्धे तच्छेषेन ह्यसर्वप्रायश्चित्तं कृत्वा तामिव देवतां पुनर्जयेत् ॥ तस्मि-
 न्नयोगे दक्षिणा द्वेष्पा यदद्यात् ॥ न कल्पिगन्धः सर्वशोदधत्तं प्रयोगे

समाप्पपुनरन्वाधानादियागः॥ आवाहनकाद्यापुर्वद्विदोषेनस्य
 वरुविषः पुनरुत्पत्तिरुत्थायागसमाप्तिः॥ आवाहनादर्थद्विदोषिआ
 न्यनेष्टिसमाप्पपुनर्जयतप्रधानद्रव्यतिरिक्तानां गणानानाशोभाक
 र्मसमातेरुत्पत्तिरुत्थातेनतेनागेनयजेत॥ प्रधानद्रव्याणां सिद्धकृत्पु
 र्वमेवोत्पत्तिः नोत्तरयेति॥ द्विषोकाकादिशेष्यपक्षवातेनादद्विषु
 गितिहृत्वातद्विरस्कप्रक्षिप्यपुनर्द्विरुत्पत्तिरुत्थायजेत॥ चरु
 स्मेकेनाप्युपघातेनस्वेत्यनेनसाविदाधानं सर्वप्रायश्चित्तं चापुस्तं
 व्रमते॥ औपायनेनतुयस्यादिभ्युत्सेकस्तदिशाधिपतिनाममंत्रेणा
 पिस्यवाहुतिरधिकः॥ इध्मावदिपीअनधानिदधानीत्येनदारम्य

राम

॥४७॥

पुनरेणाद्वनीयमासादनपर्यंतदेवाद्याकपततिनयुनः संखडाया
 काग्रेसवंप्रायश्चित्तंकुर्यात्॥ अन्वाधानोत्तरं शोकादिनाशककरणे
 आन्यभागेत्तरं देशकाद्यो संकीर्त्य अन्वाधानोत्तरमश्रुपातप्रत्यवा
 यपरिहागर्थं प्रातर्भूतेषिस्नाने पूर्णाहुतिर्दोष्यामातिसंकन्यज
 द्योचतुर्गृहान्तं गृहं॥ त्वाअग्नयेवतर्भूते स्वाहा॥ इति हृत्वासर्वप्रायश्चि
 त्तं॥ पन्थाअपीदमेव॥ इदमाश्रयनानामापि॥ यजमानपन्थाश्च
 यत्येहनिअनृतवदनेसीमातिक्रमेनिषिद्धमक्षणेभ्यः सगेषु बुद्धिपु
 र्वं करेत स्फंदेनवातपतेषिस्नाने पूर्णाहुतिर्दोष्यामि॥ अग्नयेवतप
 तये स्वाहेति हृत्वासर्वप्रायश्चित्तं च अबुद्धिपूर्वकं स्फंदेनसर्वप्रायः

श्वितं कुम्भादिर्बुद्ध्या न यो प्रतद्वयमन्येन यथा स्तेनो यथा भूणद्द्वेषमे
 पनवति यो यानेति तः सैव तिस्रदधा चीनमेनो भूणद्द्वेषायास्तस्मान्म
 न्यते इति श्रुत्युक्तमपि कुर्यात् ॥ होमाभावे जपो वा ॥ ह्यमाना हति
 यदि वा हिः परिधिस्तदेना ॥ अध्वर्युमाग्नीध्रमादृष्टानां नुदधिति ॥ त
 नः अग्निधो ज्वलिता नामादाय स्यादो कारणं नुदोति ॥ न स्मै पूर्णपा
 त्री जयेमा भो दधात ॥ अश्वः आयुना नो देवानां जनमं त्रेणाग्नीध्रो ज
 मृश्येति विशेषः ॥ परिधिनिधानो नरं प्रयाजेभ्यः प्राच्यदिवहिः
 परिधिदराय गारः पतेन दा अध्वर्युः सुवस्य युधेन पीडयेन्मा
 तमो मा च जस्तमन्मा यजमानस्तमन् ॥ नमस्ते न स्नायते न मोरुद

राम

॥ ४८ ॥

पगयते न मो यजानि पीदसीति ॥ यादिवर्षवतः अध्वर्युमादिः सी
 र्यजमानं मादिः सीरिति ॥ न तस्तमंगारं आदयत्तं दधेनिकते रूप
 रुद्रा न देवस्यः परिदराय मिति हान ॥ स प्रजास्त्वष्टगतादि मामदं न
 इदं नो देवा मा यिधमय उ नोति आदयनां प्रशिष्य स हव्यश्रेणो वृ
 य नो जानयेदास्तीमपृष्टो घृतया त्क प्रतीकः ॥ मानो दसी नाथितो
 नेत्याजस्रमंगो पोषं च नो वारपोषं च य उ स्यादेति होमः ॥ सर्वं प्राय
 श्वितं च दक्षिणतो ब्राह्मणं मादिः सीर्यजमानं ॥ पश्चाद्दो नारं मा
 दिः सी ॥ उत्तरतो अग्नीध्रं मादिः सीर्यजमानं मादिः सीः पश्चा
 दिः सीरिति ॥ आश्वः आयुना नो ॥ ब्रह्मा न दंगारं स्वयं देडेन निदध्या

तु॥ मानयेत्मासंज्ञकपन्मायप्रपतिस्तपनमस्ते अस्वायेतनमोऽद
 पययतेनमोयत्रनिर्पादति॥ ब्राह्मणमाहिंसिर्यजमानंमाहिंसारिति
 पश्चात्॥ आग्नीध्रमाहिंसार्यजमानंमाहिंसिर्यजमानंमाहिंसारिति
 मभिजन्मसाधेनमनुप्रहरन्॥ आहंयजेददेनैकेतेरुपस्थातंदेवेषुपरि
 ददामिविद्वान्॥ सप्रजास्वयंतदिमामदेनरहनादेवामयिगमयउ
 तेति॥ अथप्रवृत्तमंगारं ब्रह्मानिजुहोति॥ सहस्रशृंगोदृषभोतीवः
 मानोदिमीहिंसितेनेवाजहामिगोषोषेवनोवीरपोषेवयउस्याहेति
 ततः सर्वप्रायश्चित्तं॥ अथदर्शपूर्णमासंवातीयातक्षापाथिकृतीये
 श्वानरीचकृत्वाअतिपन्नयागेक्यन्ति॥ उभेवासमानंवेपाथि

राम

४८

रुन्मुग्धेनातिपन्नयागेक्यन्ति॥ केचिन्अन्यस्यानितुदर्शादिक
 रणेस्वाग्निषुअन्योवाचागकरणेआग्नावैच्छेदिसिन्निषुकृत्यापु
 नर्दशादिकरणं॥ अन्योग्निंनयेत्श्रोताग्निंवाग्निंरात्रौकिवाग्निंवा
 अथवास्वाग्निनिःसह्याग्नीन्वयेत्क्षौकिकान्वयान्तराएषुनिमि
 तेषुपाथिकृती॥ आश्वलायनानांकेवळपातिकृतिनवैश्वानरीअ
 न्यसमानं सर्वप्रायश्चित्तं॥ नोऽस्त्वनंतस्येतस्येदेवतायैद्वादश
 गृहीतेनाष्टगृहीतेनचतुर्गृहीतेनवास्वयपूर्णवापुर्णाहुतिंजुहुया
 न॥ तत्रपुगेनुवाक्यामनुच्ययाभ्ययाजुहोति॥ आपेवाचतुर्थेननाम
 मुक्तास्वादितिजुहोति॥ दर्शपूर्णमासादोअग्नीध्रलोपेसर्वप्रायश्चि

नं कुर्यात् ॥ एवमन्येषादि ॥ आययणमरुत्वा नवान्नभक्षणैश्चान्न
 रंष्टिं कुर्यात् ॥ इष्ट्यसंभवं पूर्णां कृतिं वा ॥ ततः शशदेनर्दवनक्षत्रेकसं
 वा आययणं कुर्यात् ॥ प्रथमाययणेशरुक्ताले अस्तादिप्रतिबंधवसं
 तादृशं कुण्ठकाले पितृद्विकाले एव कुर्यात् ॥ पुराणधन्यानां नंद
 निश्चादो अस्तादावपकार्यं प्रोपिते यजमाने पत्नीनाययणानुक्रमेण
 रुत्वा नवान्नं भुंजीते ति प्रथमपौर्णमासी पत्नी राजसुलादिना स्ना
 दिप्रतिबंधेन वा अनारब्धाया मागामिपौर्णमास्यां विभ्रंष्टिपूर्वक
 मारंभणीयः ॥ एवं दर्शे पितृप्रथमाययणस्य शरुक्त्वा यत्र प्रथमं चातुर्मास्या
 नां इदमयनात्यये च विभ्रंष्टिः ॥ तत्र विभ्रंष्टिप्रयोगः ॥ देशकाथ

राम

॥ ५० ॥

नांते पौर्णमासेष्टिकाले पत्नी अनारंभुक्त्वा न अस्तादिप्रतिबंधेन
 वा अनारंभजनिन प्रत्यवायपरिहारश्चारावाचरमेव प्री
 त्यर्थं दद्यात्स्येत्तमा वास्यतंत्रं ॥ आग्नेयनद्याकपालं निर्वापदे
 द्रमेकादशकपालं खट्वसौम्यं चरुं ॥ अधिश्रयणकाले जाग्नेय
 स्यसौम्यस्य चरुं पशून्वा एदं शिपति ॥ पंचदशसामिधेनो वाचं
 घ्रावा न्यभागो अन्वा हार्या दक्षिणा ॥ यान्यानुवाक्यायां विशेषः
 सपन्नधन्नवास्याग्नेयं न्न संयता ॥ एतत्तत्तं भानुनो ३ माये ३
 यजामहे त्रिनिका व्यावेधमः ॥ अथ तस्मिन्नेदधानो नर्या पुरुषा
 अग्निर्मवदयि पतीरयाणां सत्राचक्राणां जमृता निविश्या ॥ श्रवो

इत्याद्येयस्य॥ इन्द्रो देवो विश्वतस्य रिद्वामदे जनेभ्यः॥ अस्माकमस्तु
 केवलोऽभ्याये॥ अयं नाम रंद्रमिन्द्रं नरो नेमाधिनायं देनो यत्वा पुनर्जने
 धियस्ताः॥ अग्रे नृषाणां शयस्यैवान् आगो माते वने न जात्येना
 ॥ अग्रे ॥ इति रंद्रस्याखनः सोमा विश्व नो रक्षा रान् न दायतान्
 रिष्ये त्वावतः सरवोऽभ्याये॥ अयं नाम देसो मया ते धामानि दिवि
 यापृथिव्यां यापवते घोषधावम्॥ ते निनो विश्वैः रुमना जेद
 क्त्वा जन्तो मयि दह्यान्नायाः॥ अग्रे ॥ इति सोमस्य रंद्रस्य
 भवे पूर्णा इति वा मुहुना ॥ अध्वर्यं वा वेदव्यानाये वा शिष्टिदिने गम
 प्रातरग्नि हो व होमानं न रंदेश का लो सं कीर्त्य पौर्णमासी छिन्ना ॥५९॥

ने पौर्णमासी दि देवतयोः पूर्णा हुतयो हो व्यामि॥ आद्वनीया वि
 दह्य लौकिका ज्येन जात्यैवापन श्वेदा ज्य मुत्पद्य पूर्वोक्त प्रकारे
 ण पूर्णा हुतिं कुर्यादिति॥ इति रंद्रं पूर्णमासं प्रायश्चित्तानि॥ अ
 यधानं प्रायश्चित्तानि॥ आधाने ब्रह्मोदन पाकात्पूर्व ब्रह्मोदना
 ग्निना रोस्वस्वगृह्योक्तं मौषासनान्यनु गमन प्रायश्चित्तं कृत्वा
 ब्रह्मोदनादिकार्यं सदा धानिनः॥ असदा धानिनस्तः पुनरेकदेश
 मादह्य सर्वं प्रायश्चित्तं कृत्वा ब्रह्मोदनं कार्या॥ पाकादूर्ध्वमरणादि
 छपनात्पूर्वमनुगमने पूर्ववदग्निमुखाय पुनर्ब्रह्मोदनादि समाप्त
 वरदानां कुर्यात्॥ तत्रैवं करणाशक्तौ तत्रयोगं मुत्पद्य का लोत्

रेपुनः संभाराहरणादिकार्यं मंथनानंतरं जातस्याग्नेर्निवर्तमान-
 जपात्पुनर्मनुगमने स्फुटिगत्या येन नृदनादुत्पन्नं मंथनोन्नतं
 प्रायश्चित्तं जाते निवर्तमानं जपसंभारेषु निधानाज्जागमनंतं प्रयो-
 गं परिश्रम्य काष्ठोत्तरे आदधीतं ॥ तत्र प्रायश्चित्तानुपदेशान् ॥ के-
 चिन्नुज्जनाजतिप्रयजपित्वा पुनर्मंथनं कार्या ॥ प्रवृत्तप्रयोगस्य स्या-
 त्प्रमाणाभावे दिव्याहुः ॥ अथ दक्षिणाग्निरुद्धरणानंतरं मंथनो-
 त्तरं वाहरणानंतरं वा संभारेषु निधानाज्जागमने अनाज्ञातत्रयं
 जपित्वा पुनः स्वयमेव नृदनाद्यसंभारेषु निदध्या ॥ आद्वनीयः-
 स्यानुगमने पुनः स्नादेति दक्षिणाग्नौ हुत्वा पुनरुद्धृत्य यत्नमेतिदध्या

गम

॥ ५२॥

तु ॥ दक्षिणाग्निरुद्धृत्य नृदनाद्यसंभारेषु निदध्या ॥ आद्वनीयः स्यानुगमने
 अनाज्ञातत्रयं जपित्वा पुनरुद्धृत्य नृदनादिकार्यं ॥ आधानोत्तरं मंथनं
 धानात्पूर्वगादं पत्यस्याद्वनीयस्य वानुगमने ततदवशाणे भोमं
 थनं जपक्षणाभावे निस्तारणी ॥ गार्हपत्यभस्मना संस्मृत्य मंथनेन ॥
 एवमाद्वनीयं लोकिकारणीमाधित्वा यत्नमेतिधा यन्निवादयो होत-
 व्यनावाचनपस्यनादिना आधानेष्टैः प्रागिष्ट्यंतरं प्रवृत्त्यनुपपत्तेः ए-
 वंदक्षिणाग्न्यनुगमने स्वयमेव नृदनाद्यसर्वं प्रायश्चित्तं नृदयात् ॥ स-
 ष्टिकस्याधानस्याद्वनीयसंपादकनेति पक्षे शिष्टमध्ययनाम-
 नुगमने प्रयोगोत्सर्गानप्रायश्चित्तमितिकेचिदाहुः ॥ तत्कस्यकास-

ननुमनोकेचित्तु इष्टतमाधानमर्थः। तेष्वेव आधानस्यासत्तानेः पु
 नयोनितउत्पाद्यते। तत्राधानमत्रैगयतनेनिधाया मित्रादिदोमइत्या
 दृवा। आधानोत्तरमिध्मर्थमन्वाधानेकतेः। यैरनुगमनेप्रेअन्वाहित
 प्रायश्चित्तो। सर्वेषामाकर्मपरिसमाप्तेः। अत्रानुगमस्याद्वनीयस्य
 गार्हपत्याननुप्रवेगोऽप्येकिकारणात्। तामथित्वायतनेनिधायान्वा
 हितप्रायश्चित्तमाहुः। प्रथमथैसमासायामुत्तरेष्वन्वाधानात्पुन
 मनूगमनेनान्वाहितप्रायश्चित्तो। अन्वाधानसंस्कारस्य। पुनल्यात्
 अन्यथापुनरन्वाधानोपदेशो नर्थकस्यात्। किंतु योनितउत्पाद्यमि
 त्रादिदोमः सर्वप्रायश्चित्तं च। पूर्णाहुतेः। प्राकृतस्य कस्यचिदंगो

गम
५३

पेपूर्णाहुतिं हुन्वाभुवदतिरक्षिणाग्नौ जुह्यात्। अत्र सर्वतनुन्वाडा
 द्वनीयस्य दोमो व्याहृतायाः। स्तुवेणा। तन्मन्वन्तेनितिकेचित्। अ
 नुगतदोमइत्यपरे। अथाय्यनुगमस्यास्योदथात्प्राण्यार्हपत्याधा
 नासंभवेत्प्रवर्गप्राग्विज्यका। अत्रैव आदधीत्। केचित्तु कावस्या
 गवातद्वयोः। तान्नयसर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा गार्हपत्याधानकर्तव्य
 मिति। तत्र प्रायश्चित्तं शिवाजपतिगार्हपत्यकर्तव्यो। एवमाद्वनीय
 धानेकल्यानंतरतमानियस्य दक्षिणाकात्। पूर्वपत्नीरजस्य लाचने
 प्रयोगमुत्स्य कर्त्तव्योऽत्र आदधीत्। दक्षिणादा नोदर्थं वेताम परु
 ध्यसमापनीयो। एवमाधानं प्राग्द्वनीयमप्याशोचमिति केशवः। गा

दृष्ट्याधाने घटैश्चिक्रायश्चिन्तं सर्वपूर्णं हृत्वा कर्तव्यं॥ जातेरज
 स्वकायेनामपरुध्यसमानाय॥ ततः पूर्वचे प्रयोगे स्वर्गगतं इत्येकारण
 वमाधाने अनारब्धदर्शपूर्णमासवत्॥ वानुर्मास्यादिबुधिकृतिषु च अ
 नुगमनप्रायश्चित्तं दर्शपूर्णमासवत्॥ आधारणां नाशे प्रायश्चित्तं॥ तत्र
 बोधायनेनममाकृदौ ग्योवारण्या रूपहृतनिमित्तादि उपहृतयोः प्राय
 श्चिन्तमभ्युत्थो॥ अनेत्याश्वनां दादयस भयद्रवायस पातितरजस्वकाये
 आदयस कास्मिन्नेरण्यार्विनाशः॥ अयोग्यता स्यादिदार्थ्यात् तत्रामेभ्य
 शब्देनमत्रपुण्यकोदितदयोग्यत्वेन॥ एतेषामुपहृते दार्ढ्यमयत्वात्ता
 द्राणामपि त्यागः॥ अवदेवलोप्यादु॥ मानुषास्त्रिगर्वाविष्टा रे नो निष्मृ

राम

॥ ५४ ॥

त्रमेव च॥ स्वेदोश्च पायिकान्देव्याः मेभ्येनामभ्यमुत्थेनो दादयशब्देन
 सर्वप्रतिशोमरजस्वकाशब्देस्तुति कापि॥ एते निमित्ते रूपहृतयोः सभा
 मदेसावरण्योर्विनाशः॥ अन्ये तर्णा आदत्तापुनराधानं कर्तव्यं॥ एवेन
 वयदायदा अरणां जीर्णं स्यात्तान्वा कुर्वन्तु॥ सर्वत्रानाहार्येण दक्षिणा
 याः समुच्चयः॥ इति प्रायश्चित्तदीपः॥ अथ बोधायनः॥ यद्यरणां जीर्णं स्या
 तान् जंतुभिर्मथनेन वा समानेनैव अनेः रणा आदत्तमावास्यामुपोष्य
 श्वोभूते दर्शने द्वातस्मिन् जीर्णं शकली कृत्यगार्दपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य द
 क्षिणेनोत्तराणां मादायसयेनाथगरणां मुपयन्त्रोधारयेति॥ उद्धृत्य स्वा
 त्रविशस्वयोनिसन्यादेव यस्यां वोदवो जानवेदः॥ अग्न्या रणां मनुसंक्रम

सजीर्णाननुमजीर्णयानिगुदस्येत्यथान्येयानिर्कलियश्मरण्यो
त्रिममारोप्यमथस्यारुसागार्हपत्यमाथिवाविहायकत्यइत्यागार्ह
पत्येजान्यविलाष्योत्पुयमुचिनतुगृहीतंगृहीत्वाभाद्वनीयेसंनतं
जुहोति।मनोज्योतिनुषतामानंविउन्नेयजंममिमंदात्ता।याद
ष्टाउषसोनिमुचन्नुताःसंदयामिदविषाएतेनस्माद्विषाप्रवत्तुमने
ष्टाकपालंनिर्वपेत्त्यरागवंदक्षिणाददानिमाकसिडेष्टिःमंतिएते
अथप्रयोगः।पचरणंजीर्णस्यातांजेतुमंथनेनया।कार्यंशमेस्यामां
दग्धेनष्टे।पचदेवानवतंजनदारुसेधायाभविस्मारा।जात्यपुनारण्योः राम
समयेरनुषमृकः।उक्तःकक्षणेऽक्षितेकार्यंशमेनवेअन्येअण्योः।

पाद्यजमावास्यायां प्रातर्दिशेवंदत्ता।अथव्याद्व्यवाहृदिमाता
मनेत्तनुंयजियाइसंभगसि।शान्तयोनिइसमागनेमग्गयेप्रजनयि
तते।जादुर्मयिधेयायुर्बंजमाने।इयेनान्तामण्यो।आद्व्यजमाना
धानादिऊपोयेत्यथोभुतेदर्शनेष्टुजांर्णेनैतगरणांमयेपचग
ण।मादायगार्हपत्यानेरुपरिधारयतिजपेति।उरुदुध्यस्वानेनविभ
ग्ययेनिमिलिसौचमंत्रमुक्ताअर्घनेयोनिरितिमंत्रेणवारण्योःसमा
गेयणयोःइतःप्रथममित्यादिनामंधनादिऊला।गार्हपत्यानेयेन
गोमयेनोपातिप्यायतनेयिनिधायाविहयप्रणाधमनस्वतः।द्वयातं
तुमनां।पिकुर्यात्।अग्निहोत्रमंथनेनप्रायश्चित्तनिरुपणो।अकारि

॥ ५६ ॥

नोरोरुद्रेण नृसिंहस्तेन तुष्यत् ॥ शनिप्रतिष्ठानपुरवासितोरो नारा
यणात्मज रुद्रदेवकृपनाय नारासिंह आयस्तवा न्यलायनयोरग्निहो
त्रहोमप्रवासविधिअग्निहोत्रहोमदर्शपूर्णमासैश्चानुर्मास्य आ
धानप्रायश्चित्तानि ॥ ७५ ॥ शके १७७२ दुर्दुभिनामसंवत्सरे माहे आ
षाढ वद्य १३ माहे दशासरा जे दिने सुस्न के समाप्त ॥ श्रीगुरुचरणांत
त्परविष्णु नारायण देवधरा ॥ श्रावण मास्य एकादश्या परंत ॥ ७६ ॥

श्रीक ८००

राम
॥ ५६ ॥